

DOKUMENTACJA KONSERWATORSKA

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKO-RESTAURATORSKICH
ELEWACJI KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO
PW. WNIEBOWIŻĘCIA NAJŚWIĘTRZEJ MARII PANNY
W GALINACH**

TORUŃ 2023

Konserwacja Dziej Sztuki · Katarzyna Polak · ul. A. Małeckiego 13 m 4 · 60-707 Poznań

ZAWARTOŚĆ OPRACOWANIA:

I. KARTA IDENTYFIKACYJNA ZABYTKU I DOKUMENTACJI	
KONSERWATORSKIEJ	s. 3
1. DANE PRZED ROZPOCZĘCIEM PRAC	s. 3
2. DANE O DOKUMENTACJI	s. 3
II. CZĘŚĆ OPISOWA	s. 4
1. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE	s. 4
1.1. WIEŚ	s. 4
1.2. KOŚCIÓŁ	s. 9
2. OPIS FORMALNY OBIEKTU	s. 19
2.1. LOKALIZACJA	s. 19
2.2. RZUT I BRYŁA	s. 19
2.3. BUDOWA TECHNOLOGICZNA	s. 20
2.4. KOMPOZYCJA ARCHITEKTONICZNA ELEWACJI	s. 24
3. OPIS STANU ZACHOWANIA	s. 27
3.1. STRUKTURY MUROWE, ELEMENTY I DETALE ARCHITEKTONICZNE	s. 28
3.2. WYPRAWY	s. 30
3.3. STOLARKA I ŚLUSARKA ELEWACYJNA	s. 31
3.4. ELEMENTY METALOWE	s. 32
III. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA STANU ZACHOWANIA	s. 33
IV. WYTYCZNE I PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH	s. 75
1. WNIOSKI KONSERWATORSKIE	s. 75
2. POSTULATY I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE	s. 75
3. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKO-RESTAURATORSKICH	s. 75
3.1. STRUKTURY MUROWE, ELEMENTY I DETALE ARCHITEKTONICZNE	s. 76
3.2. WYPRAWY	s. 79
3.3. STOLARKA I ŚLUSARKA ELEWACYJNA	s. 79
3.4. ELEMENTY METALOWE	s. 82
V. ANEKS – BADANIA I ODKRYWKI	s. 83

I. KARTA IDENTYFIKACYJNA ZABYTKU I DOKUMENTACJI KONSERWATORSKIEJ

1. DANE PRZED ROZPOCZĘCIEM PRAC

NR DZIAŁKI: 280103_2 obręb 0018.

NR REJESTRU ZABYTKÓW: A-755 z 28.11.1967.

RODZAJ: obiekt sakralny – kościół gotycki.

CZAS POWSTANIA: 2.poł. XIV w. – pocz. XVI w.; 1856-1857/58.

LOKALIZACJA: Galiny, gm. Bartoszyce, pow. bartoszycki, woj. warmińsko-mazurskie.

UŻYTKOWNIK: Parafia Wniebowzięcia NMP w Galinach, 11-214 Galiny.

TECHNIKA: fundamenty kamienne; mury z kamienia i cegły ceramicznej pełnej na zaprawie wapiennej; dachy drewniane, kryte dachówką ceramiczną.

WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE: – *tak*.

WCZEŚNIEJSZE DOKUMENTACJE: – *nie*.

2. DANE O DOKUMENTACJI

PODSTAWA I PRZEDMIOT OPRACOWANIA: program prac konserwatorsko-restauratorskich elewacji kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP w Galinach.

LICZBA STRON DOKUMENTACJI: 108

ZAMAWIAJACY: Parafia Wniebowzięcia NMP w Galinach, 11-214 Galiny.

WYKONAWCA: Konserwacja Dzieł Sztuki, Katarzyna Polak, ul. A. Małckiego 14 m 4, 60-707 Poznań.

AUTORZY DOKUMENTACJI:

mgr Katarzyna Polak - *dyplomowany konserwator, magister sztuki w zakresie konserwacji rzeźby kamiennej i detali architektonicznych/ dyplom UMK nr 1273,*

mgr Korneliusz Kuczykowski - *konserwator zabytkoznawca, magister ochrony dóbr kultury w zakresie konserwatorstwa/ dyplom UMK nr 1400/122933/2008.*

AUTORZY FOTOGRAFII: Korneliusz Kuczykowski, Jakub Polak.

DATA I MIEJSCE WYKONANIA: luty-marzec 2023, Toruń.

MIEJSCE PRZECHOWYWANIA:

1 egz. - Użytkownik;

2 egz. - WUOZ w Olsztynie, ul. Podwale 1, 10-076 Olsztyn;

2 egz. - Wykonawca.

II. CZĘŚĆ OPISOWA¹

1. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE

1.1. WIEŚ

Galiny (łac. *Gallinden*; niem. *Gallieten*, *Gallingen*); wieś czynszowa lokowana 21 września 1336 r. przez komtura bałgijskiego Henryka de Muro (*Heinrich von der Mauer*), nadana zasadzcy Hermanowi (*Hermann*)², założona przypuszczalnie w pobliżu obronnego gródka pruskiego³. Administracyjnie podlegała komturii w Bałdze (*Comturei Balga*), bezpośrednio komornictwu w Bartoszycach (*Kammeramt Bartenstein*)⁴. W 1374 r., wyniku zakończenia wieloletnich sporów granicznych Galiny stały się jedną z miejscowości leżących pomiędzy dobrami Zakonu i Dominium Warmińskim⁵, w średniowieczu były dużą wsią z targowiskiem⁶. Podczas wojny polsko-krzyżackiej, w 1414 r. wieś i majątek poniosły ogromne straty, które oszacowano na 4500 grzywien⁷. Dnia 3 kwietnia 1469 r. Zakon przekazał dobra zaciężnemu Wendowi von Eulenburg, jako część rekompensaty za służbę w wojnie trzynastoletniej⁸.

¹ K. Kuczykowski (oprac.).

² Ch. Herrmann, *Mittelalterliche Architektur im Preußenland: Untersuchungen zur Frage der Kunstlandschaft und geographie*, Petersberg 2007, s. 431; A. Rzempoluch, *Przewodnik po zabytkach sztuki dawnych Prus Wschodnich*, Olsztyn 1993 r., s. 6; M. Hein, *Preußisches Urkundenbuch (1335-1341)*, Bd. 3, Lfg. 1, Königsberg 1944, No 81, s. 59-60, tam treść przywileju. Wg innej publikacji pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z lat 1332-1336. Wówczas Zakon Krzyżacki wydał przywilej lokacyjny na majątek szlachecki dla rycerza Eilenburga, pochodzącego zapewne z miejscowości o tejże nazwie z Saksonii, natomiast przy majątku powstała od razu wieś szlachecka, por. R. Chryciuk, M. Pietraszko, *Bartoszyce: Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1987, s. 286.

³ Ibidem. Istnienie osady nie zostało dotychczas potwierdzone badaniami, spr. Z. Kobyliński (red.), *Archeologica Hereditas: Grodziska Warmii i Mazur*, t. 1., *Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, Warszawa-Zielona Góra 2013, s. 16.

⁴ L. Weber, *Preußen vor 500 Jahren in culturhistorischer, statistischer und militairischer Beziehung nebst Special-Geographie*, Danzing 1878, s. 499. Więcej na temat historii i organizacji administracyjno-terytorialnej państwa zakonnego w Prusach, zob. np. R. Czaja, A. Radziwiński (red.), *Zakon krzyżacki w Prusach i Inflantach: Podziały administracyjne i kościelne w XIII-XVI w.*, Toruń 2013; M. Biskup, G. Labuda, *Dzieje Zakonu Krzyżackiego w Prusach*, Gdańsk 1988; K. Górski, *Państwo krzyżackie w Prusach*, Gdańsk-Bydgoszcz 1946.

⁵ C. P. Woelky, J. M. Saage, *Codex diplomaticus Warmiensis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands*, Bd. 2, *Urkunden der Jahre 1341-1375 nebst Nachträgen von 1240-1340*, Mainz, 1864, No. 197, s. 525-527; M. Toepfen, *Historisch-comparative Geographie von Preussen, Nach den Quellen, namentlich auch archivalischen*, Gotha 1858, s. 128-129; J. Voight, *Codex diplomaticus Prussicus: Urkunden-Sammlung zur ältern Geschichte Preußens aus dem Königl. Geheimen Archiv zu Königsberg, nebst Regesten*, Bd. 3, Königsberg, 1848, No. 119, s. 161-162. Konflikt graniczny dotyczył przede wszystkim południowych i wschodnich rubieży opanowanego terytorium, spr. S. Joźwiak, *Powstanie i rozwój struktury administracyjno-terytorialnej Zakonu Krzyżackiego na południowych obszarach Prus Górnych do 1410 r.*, [w:] *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 1, 2000, s. 3-27.

⁶ L. Krug, *Die preußische Monarchie: topographisch, statistisch und wirthschaftlich dargestellt: nach amtlichen Quellen - Die Provinz Ostpreußen*, t. 1, Berlin 1833, s. 519.

⁷ R. Chryciuk, M. Pietraszko, op. cit., s. 286.

⁸ G. Hermanowski, *Ostpreußen: Wegweiser durch ein unvergessenes Land*, Bd. 1, Würzburg 1989, s. 109; E. Hollack, *Das Haus Eulenburg in Preußen und der Lausitz von 1400-1488*, Königsberg, 1916, s. 93-94. Wend von Eulenburg osiadł w Prusach przed 1454 r., w 1457 r. pomagał odzyskać Malbork z rąk Polaków, w 1467 r. brał udział w negocjacjach kompensacyjnych z Polską jako przedstawiciel Zakonu, 3 kwietnia 1469 r. został powołany do służby woj-skowej w obwodzie Friedland, spr. Ibidem, s. 22, s. 147.

Jednocześnie udzielono dziedzicznego patronatu nad miejscowym kościołem i przynależnymi gruntami, którymi dysponowano odtąd wedle uznania, podobnie uzyskano znaczne prerogatywy sądowe w obrębie wsi i granicach folwarku⁹.

Mapa państwa krzyżackiego w Prusach (fragment) – Dominium Warmińskie i Komturstwo Bałga (Galiny↓), [w:] M. Toeppen, *Atlas zur historisch-comparativen Geographie von Preußen*, J. Perthes (Hrsg.), Gotha 1858, Taf. 2.

Po sekularyzacji państwa krzyżackiego Galiny znalazły się na południowym skraju Prus Książęcych (*Herzogtum in Preußen*)¹⁰, w obrębie powiatu Natangijskiego (*Kreis Natangen*), w starostwie – kapitanacie bartoszyckim (*Hauptämter Bartenstein*)¹¹, połączonym we wspólny urząd, a później zarządzanym przez biuro w Iławce Pruskiej (*Preußisch Eylau*)¹². Akt nadania dóbr Eulenburgom odnowił 20 kwietnia 1528 r. książę Albrecht Hohenzollern¹³. Niedługo po 1525 r. powstała szkoła parafialna¹⁴. W 1589 r. Botho von Eulenburg wzniósł na wyspie na rzece Pisie pałac otoczony parkiem¹⁵. Siedzibę rodu kilkakrotnie rozbudowywano i przekształcano, w pobliżu powstały budynki gospodarcze i mieszkalne, zewnętrzny kształt i charakter nadała mu przebudowa w XIX w.¹⁶

⁹ Ibidem, s. 91.

¹⁰ Do 1657 r. księstwo stanowiło formalnie lenno polskie, obejmujące obszar Prus Zakonnych po II Pokoju Toruńskim, ze stolicą w Królewcu (*Königsberg*).

¹¹ M. Toeppen, op. cit., s. 260. Starostwa jak w Bartoszykach i Iławce nazywano kombinowanymi lub zjednoczonymi, zarządzał nimi bowiem z reguły jednocześnie ten sam starosta książęcy, R. Chryciuk, M. Pietraszko, op. cit., s. 44.

¹² M. Toeppen, op. cit. s. 263, s. 311.

¹³ Ibidem, s. 99.

¹⁴ R. Chryciuk, M. Pietraszko, op. cit., s. 286.

¹⁵ G. Hermanowski, op. cit., s. 109; A. Bötticher, *Die Bau und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreußen: Natangen*, Bd. 2, Königsberg 1896, s. 93.

¹⁶ R. Chryciuk, M. Pietraszko, op. cit., s. 286. Więcej na temat rezydencji w Galinach, zob. M. Jackiewicz-Garniec, M. Garniec, *Schlösser und Gutshäuser im ehemaligen Ostpreußen (Polnischer Teil)*, Olsztyn 2001, s. 148-153.

Mapa Królestwa Prus (fragment) – Dominium Warmińskie i Powiat Natangijski (Galiny↓), [w:] R. de Vaugondy, *Atlas Universel*, Paris 1757-1758.

Na skutek zmian administracyjnych wprowadzonych w okresie Królestwa Prus (*Königreich Preußen*), w 1752 r. zlikwidowano kapitanaty, natomiast Bartoszyce, jak i pobliskie Galiny włączono do powiatu kętrzyńskiego (*Kreis Rastenburg*)¹⁷, podlegającego Kamerze Wojenno-Skarbowej w Królewcu (*Kriegsund Domänenkammer Königsberg*), którą utworzono już w 1723 r.¹⁸ W 1737 r. zreorganizowano szkołę parafialną i poddano ją nadzorowi państwowemu, niemniej nadal sprawowanemu głównie przez duchownych ewangelickich¹⁹. W 1773 r. departamenty kamery królewskiej włączono do nowoutworzonej prowincji Prusy Wschodnie (*Provintz Ostpreußen*), w latach 1791-1810 podporządkowanej nadprezydentowi w Królewcu²⁰. Wieś została splądrowana przez Rosjan w czasie kampanii napoleońskiej w 1807 r.²¹ Po utworzeniu Rejencji Królewskiej, w 1815 r. ponownie zreorganizowano powiaty²², w wyniku kolejnej korekty w 1819 r. Bartoszyce i Galiny znalazły się w powiecie frydlańskim (*Kreis Friedland*)²³. W 1822 r. we wsi było 25 gospodarstw²⁴. Po połączeniu

¹⁷ M. Toeppen, op. cit., s. 320.

¹⁸ E. Korc, *Zmiany administracyjno-terytorialne na obszarze byłych Prus Wschodnich ze szczególnym uwzględnieniem terenu województwa olsztyńskiego*, [w:] *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, Nr 1, 1997, s. 5.

¹⁹ R. Chryciuk, M. Pietraszko, op. cit., s. 320.

²⁰ E. Korc, op. cit., s. 6-7.

²¹ A. Bezzenberger, *Ostpreußen in der Franzosenzeit: Seine Verluste und Opfer an Gut und Blut*, Königsberg 1913, s. 3, s. 36-37.

²² E. Korc, op. cit., s. 8.

²³ M. Toeppen, op. cit., s. 344-345, s. 346; E. Korc, op. cit., s. 8, przyp. 22.

²⁴ L. Krug, op. cit., s. 519.

provincji wschodnio i zachodnio-pruskiej, w 1845 r. siedzibę starostwa przeniesiono do Domnowa (*Domnau*)²⁵.

W okresie Cesarstwa Niemieckiego (*Deutsches Kaiserreich*), od 1902 r. siedzibą starostwa były Bartoszyce²⁶, jednak nazwę urzędową (*Kreis Bartenstein*) przemianowano dopiero w 1927 r.²⁷ W 1871 r. we wsi znajdowały się 53 budynki mieszkalne, zamieszkało tam 112 rodzin, razem 559 osób, przy tym 524 protestantów, 27 katolików i 3 osoby innego wyznania chrystusowego²⁸. Wg danych z 1889 r. Galiny wraz z folwarkami Galinki, Kadyki i Tynga zajmowały obszar 1260 ha. Należały nadal do Eulenburgów, którzy wyrosli na potężny ród junkierski i posiadali już tytuł grafów²⁹. W 1935 r. w miejscowej szkole zatrudniano trzech nauczycieli, uczęszczało tam 130 uczniów³⁰. W 1939 r. wieś liczyła 800 mieszkańców³¹. Majątek pozostał własnością rodową do 1945 r.³²

Fragment niemieckiej mapy topograficznej, *Messtischblatt*, No. 103, *Heilsberg (Licbark)*, 1930 – Galiny; źródło: *Mapster*, [http://maps.mapywig.org/m/WIG_maps/series/100K_300dpi/P32_S31_103_HEILSBERG_\(Licbark\)_1930_300dpi.jpg](http://maps.mapywig.org/m/WIG_maps/series/100K_300dpi/P32_S31_103_HEILSBERG_(Licbark)_1930_300dpi.jpg) (dostęp: 08.02.2023).

²⁵ H. Gruber, *Kreise und Kreis Grenzen Preußens vornehmlich die Ost- Preußens geographisch betrachtet*, Lötzen 1912, s. 80.

²⁶ Ibidem; E. Korc, op. cit., s. 8, przyp. 22.

²⁷ Ibidem; I. Hahner, S. Storz, *Ostpreußen: Unvergeßene Heimat*, München 2013, s. 25.

²⁸ *Die Gemeinden und Gutsbezirke des Preussischen Staates*, Berlin 1874, s. 78-79.

²⁹ R. Chryciuk, M. Pietraszko, op. cit., s. 286.

³⁰ Ibidem.

³¹ G. Hermanowski, op. cit., s. 109.

³² R. Chryciuk, M. Pietraszko, op. cit., s. 286.

Galiny (1925-1930) – fragment karty pocztowej, źródło: Fotopolska, <https://fotopolska.eu/1821724,foto.html> (dostęp: 18.02.2023).

W Galinach już w sierpniu 1945 r. utworzono Zarząd Gminny³³. W tym samym roku uruchomiono młyn wodny, w następnym piekarnię, spółdzielnię rolniczo-handlową i szkołę³⁴. W latach 1973-1976 wieś była siedzibą urzędu gminnego, natomiast z dniem 1 lutego 1977 r. gminę Galiny wcielono do gminy Bartoszyce, w województwie olsztyńskim, w 1983 r. stanowiły wieś o zabudowie zwartej składającej się ze 100 domów, miały wtedy 765 mieszkańców³⁵. Do wsi należało państwowe gospodarstwo rolne oraz 88 indywidualnych, działały szkoła podstawowa, filia biblioteczna, klub, kino, ośrodek zdrowia, punkt położniczy, punkt apteczny, leśnictwo, urząd pocztowy, posterunek milicji obywatelskiej, gminna spółdzielnia Samopomoc Chłopska, spółdzielnia oszczędnościowo-pożyczkowa, punkt weterynaryjny, państwowy ośrodek maszynowy, dwa uspołecznione sklepy spożywcze, dwa uspołecznione sklepy maszynowe, zakład gastronomiczny na 60 miejsc, kuźnia, stolarnia, młyn, oczyszczalnia zbóż, uspołeczniiona piekarnia, uspołeczniiona fryzjerna, boisko sportowe, wodociągi na odcinku 2500 metrów, oświetlenie ulic³⁶. Po reformie administracyjnej, od 1998 r. wieś pozostała w gminie Bartoszyce, w powiecie Bartoszyckim, w województwie warmińsko-mazurskim.

1.2. KOŚCIÓŁ

Dokładna data budowy kościoła nie jest znana. Wedle różnych przypuszczeń wzniesiono go ok. 1350 r.³⁷, w 3. ćw. XIV w.³⁸, ogólnie w 2. poł. XIV w.³⁹ Po raz pierwszy został wymieniony w 1373

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem.

³⁷ G. Hermanowski, op. cit., s. 9; A. Bötticher, op. cit., s. 90.

³⁸ Ch. Herrmann, op. cit., s. 431.

³⁹ A. Rzempoluch, op. cit., s. 6; G. Dehio, *Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler: Nordostdeutschland*, Bd. 2, Berlin 1906, s. 131.

r.⁴⁰, natomiast wzmianka o proboszczu pochodzi z 1372 r.⁴¹ W 1415 r. odnotowano dwa kościoły murowane na terenie komturstwa bałgijskiego, bardzo możliwe, że jeden był w Galinach⁴². Początkowo katolicki, stanowił filię świątyni parafialnej w Krawczykach (*Kraftshagen*), która została spalona przez wojska polskie jeszcze w XIV w.⁴³ Parafia weszła w skład Diecezji Warmińskiej, należała do Archiprezbiteriatu⁴⁴ Lidzbarskiego (*Heilsberg*)⁴⁵. Pierwotna budowla zawierała się prawdopodobnie w obrębie obecnego prezbiterium i uległa podpaleniu podczas wojny polsko-krzyżackiej, w 1411 r.⁴⁶ Rozbudowa miała najpewniej związek ze zniszczeniem macierzystej świątyni w Krawczykach⁴⁷. Po 1466 r. do ok. 1500 r. dobudowano nawę i wieżę, którą podwyższono na pocz. XVI w.⁴⁸ Sposób powiązania poszczególnych segmentów ma wskazywać, że wieżę dobudowano oddzielnie, budowa jej dwóch dolnych kondygnacji mogła nastąpić ok. XV w., natomiast prezbiterium i korpus wniesiono w zbliżonym czasie⁴⁹.

Dekretem księcia Albrechta z dnia 10 marca 1528 r. obszar Prus Książęcych podzielono na dwie diecezje protestanckie⁵⁰. Parafia galińska znalazła się w zasięgu Diecezji Sambijskiej⁵¹. W okresie Prus Książęcych podlegała połączonym komornictwom (*combinirten Aemter*) w Bartoszycach

⁴⁰ B. Magdziarz (red.), *Kościoły i kaplice Archidiecezji Warmińskiej*, t. 1, Olsztyn 1999, s. 26.

⁴¹ A. Rzempoluch, op. cit., s. 6; G. Dehio, E. Gall, (n. bearb.), *Handbuch der Deutschen Kunstdenkmäler: Deutschordensland Preußen*, München-Berlin 1952, s. 318; A. Bötticher, op. cit., s. 90; A. Harnoch, op. cit., s. 90; C. P. Woelky, J. M. Saage, *Scriptores rerum Warmiensium oder Quellschriften zur Geschichte Ermlands*, Bd. 1, Braunsberg, 1866, s. 442, przyp. 263.

⁴² G. Dehio, E. Gall, op. cit., s. 318. Informacja pochodzi z księgi strat Zakonu wyrządzonych przez wojska polskie w latach 1411-1414. Wg odmiennej interpretacji tego zapisu były to dwa inne kościoły w miastach Landsberg (Górowo Iławskie) i Zinten (Cynty), natomiast wszystkie zlokalizowane poza miastami na obszarze komturstwa były drewniane, por. Ch. Heremann, *Die Entwicklung des mittelalterlichen Pfarrkirchenbaus in Preußen* [w:] *Kirche in Dorf: Ihre Bedeutung für die kulturelle Entwicklung der ländlichen Gesellschaft im Preußenland 13.-18. Jahrhundert*, Berlin 2002, s. 35-36.

⁴³ C. P. Woelky, J. M. Saage, *Scriptores rerum Warmiensium oder Quellschriften zur Geschichte Ermlands*, Bd. 1, Braunsberg, 1866, s. 400, s. 442, przyp. 263; R. Chryciuk, M. Pietraszko, op. cit., s. 248.

⁴⁴ Odpowiednik i nazwa zwyczajowa dekanatu w diecezjach pruskich.

⁴⁵ Ch. Herrmann, op. cit., s. 430; A. Harnoch, *Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen in den Provinzen Ost- und Westpreussen*, Neidenburg 1890, s. 90; M. Toeppen, op. cit., s. 237. Dokładnie na temat kształtowania się podziałów administracyjno-terytorialnych diecezji zob., B. Kumor, *Kościelna geografia historyczna diecezji pruskich (1243-1993)*, [w:] *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 1, 1996, s. 29-43.

⁴⁶ G. Dehio, E. Gall, op. cit., s. 318; C. Krollmann, *Die Bau- und Kunstdenkmäler des Ordenslandes Preußen in den Schadensbüchern*, Berlin 1919, s. 50; A. Harnoch, op. cit., s. 90.

⁴⁷ A. Bötticher, op. cit., s. 90.

⁴⁸ A. Rzempoluch, op. cit., s. 6; B. Magdziarz, op. cit., s. 26.

⁴⁹ Ch. Herrmann, op. cit., s. 431. Wg innej, ogólnej informacji korpus oraz wieża miały powstać 100 lat po budowie kościoła, por. A. Harnoch, op. cit., s. 90. Podjęcie prac po 1466 r. wiązano ze zniszczeniami okolicznych kościołów i przejęciem patronatu przez Wenda von Eulenburga, spr. G. Dehio, E. Gall (n. bearb.), op. cit., s. 318. Należy nadmienić, że podczas ostatecznej rozbudowy obszerną część środkową zachodniego szczytu korpusu zachowano i wprawiono w strukturę murową wieży. Podwyższenie murów mogło mieć związek ze zniszczeniem – wymianą wcześniejszej, drewnianej nadbudowy, hełmu lub dachu.

⁵⁰ J. Małek, *Dwie części Prus: studia z dziejów Prus Książęcych i Prus Królewskich w XVI i XVII w.*, Olsztyn 1997, s. 166.

⁵¹ Na temat organizacji kościelnej, administracyjnej i terytorialnej w Prusach Książęcych, zob. Idem, *Problematyka dziejowa pruskiej reformacji*, [w:] *Odrodzenie i reformacja w Polsce*, t. 50, 2006, s. 273-281; *Granice państwowe, kościelne i administracyjne Prus Książęcych w XVI w.*, [w:] *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 1, 1966, s. 131-139.

i Hławce Pruskiej⁵². W 1726 r. baron Botho Henryk von Eulenburg ufundował bibliotekę, której cenne zbiory przechowywano w pomieszczeniu nad zakrystią⁵³. Kościół odrestaurowano gruntownie w latach 1856-1857⁵⁴, wówczas uległ regotyzacji. Górną część murów obwodowych, która była konstrukcji szachulcowej, wymurowano z cegły⁵⁵. Nawie i wieży nadano nowe dachy, przy tym przebudowano szczyty⁵⁶. Po stronie północnej zbudowano aneks zakrystyjny oraz kruchtę⁵⁷. Po stronie południowej prezbiterium i korpusu wymurowano ostrołukowe okna nawiązujące wymiarami do dawnych⁵⁸. W elewacji szczytowej prezbiterium utworzono nowe ostrołukowe okno, ponadto wymurowano elementy wieńczące elewacji bocznych – fryz i gzyms⁵⁹. Wówczas kościół otoczony był niezbyt mocnym murem ze strzelnicami⁶⁰.

Na przestrzeni wieków wewnątrz kościoła patronackiego związanego z majątkiem rodowym zyskało bogate wyposażenie, m.in. ołtarz, ambonę, chrzcielnicę sprzed reformacji z mosiężną misą z 1649 r., konfesjonał, figury świętych, emporę, obrazy, nagrobki barona Botha von Eulenburga, († 1629) i jego żony, Salomona von Kanig, († 1680), epitafia, organy z 1859 r., naczynia liturgiczne⁶¹. Po II wojnie światowej świątynię przekazano katolikom. Parafia została kanonicznie reaktywowana w 1962 r.⁶² i należy obecnie do Dekanatu Bartoszyckiego.

BIBLIOGRAFIA

Bezenberger A., *Ostpreußen in der Franzosenzeit: Seine Verluste und Opfer an Gut und Blut*, Königsberg 1913.

Biskup M., Labuda G., *Dzieje Zakonu Krzyżackiego w Prusach*, Gdańsk 1988.

Bötticher A., *Die Bau und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreußen: Natangen*, Bd. 2, Königsberg 1896.

Chryciuk R., Pietraszko M., *Bartoszyce: Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1987.

⁵² M. Toeppen, op. cit., s. 274.

⁵³ G. Hermanowski, op. cit., s. 109; A. Harnoch, op. cit. s. 91. Więcej na ten temat, spr. Ł. Żywulski, *Odkryta na nowo biblioteka kościoła parafialnego w Galinach w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu*, [w:] *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, Nr 4, 2009, s. 587-591.

⁵⁴ A. Bötticher, op. cit., s. 90. Pewne prace trwały być może nieco dłużej, do 1858 r., por. A. Harnoch, op. cit., s. 90.

⁵⁵ Zamieszczona informacja dotyczy zapewne jedynie segmentu prezbiterialnego, określającego zasięg pierwszego kościoła, spr. A. Bötticher, op. cit., s. 90.

⁵⁶ Ibidem. Dla uściślenia tej informacji należy napomnieć, że nawę i prezbiterium nakryto wspólnym dachem, zmieniając radykalnie średniowieczne proporcje, co uwidacznia dobrze ślad na wschodniej elewacji wieży.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ G. Hermanowski, op. cit., s. 109; A. Bötticher, op. cit., s. 92.

⁶¹ Więcej o wyposażeniu wnętrza, zob. A. Rzempoluch, op. cit., s. 6; G. Dehio, E. Gall, op. cit., s. 318-319; A. Ulbrich, *Geschichte der Bildhauerkunst in Ostpreußen: vom Ausgang des 16. bis in die 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts: Vom Ende des 16. Jahrhunderts bis in die Zeit von 1685 bis 1725 mit Einleitung über die gotische Kunst und die Renaissancezeit*, Bd. 2, Königsberg 1926, s. 67, s. 140, s. 405, s. 654-655, s. 660; A. Harnoch, op. cit., s. 90-91; A. Bötticher, op. cit., s. 91-92.

⁶² B. Magdziarz, op. cit., s. 26.

Czaja R., Radziwiński A. (red.), *Zakon krzyżacki w Prusach i Inflantach: Podziały administracyjne i kościelne w XIII-XVI w.*, Toruń 2013.

Dehio G., *Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler: Nordostdeutschland*, Bd. 2, Berlin 1906.

Dehio G., Gall E. (n. bearb.), *Handbuch der Deutschen Kunstdenkmäler: Deutschordensland Preußen*, München-Berlin 1952.

Die Gemeinden und Gutsbezirke des Preussischen Staates, Berlin 1874.

Gruber H., *Kreise und Kreis Grenzen Preußens vornehmlich die Ost- Preußens geographisch betrachtet*, Lötzen 1912, s. 80.

Górski K., *Państwo krzyżackie w Prusach*, Gdańsk-Bydgoszcz 1946.

Hahner I., Storz S., *Ostpreußen: Unvergeßene Heimat*, München 2013.

Harnoch A., *Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen in den Provinzen Ost- und Westpreußen*, Neidenburg 1890.

Hein M., *Preussisches Urkundenbuch (1335-1341)*, Bd. 3, Lfg. 1, Königsberg 1944.

Hermanowski G., *Ostpreußen: Wegweiser durch ein unvergessenes Land*, Bd. 1, Würzburg 1989.

Herrmann Ch.,

Mittelalterliche Architektur im Preußenland: Untersuchungen zur Frage der Kunstlandschaft und geographie, Petersberg 2007;

Die Entwicklung des mittelalterlichen Pfarrkirchenbaus in Preußen [w:] Kirche in Dorf: Ihre Bedeutung für die kulturelle Entwicklung der ländlichen Gesellschaft im Preußenland 13.-18. Jahrhundert, Berlin 2002, s. 35-49.

Hollack E., *Das Haus Eulenburg in Preußen und der Lausitz von 1400-1488*, Königsberg, 1916.

Joźwiak S., *Powstanie i rozwój struktury administracyjno-terytorialnej Zakonu Krzyżackiego na południowych obszarach Prus Górnych do 1410 r.*, [w:] *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 1, 2000, s. 3-27.

Kobyliński Z. (red.), *Archeologica Hereditas: Grodziska Warmii i Mazur*, t. 1., *Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, Warszawa-Zielona Góra 2013.

Korc E., *Zmiany administracyjno-terytorialne na obszarze byłych Prus Wschodnich ze szczególnym uwzględnieniem terenu województwa olsztyńskiego*, [w:] *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 1, 1997, s. 3-22.

Krug L., *Die preußische Monarchie: Topographisch, statistisch und wirthschaftlich dargestellt: nach amtlichen Quellen - Die Provinz Ostpreußen*, Bd. 1, Berlin 1833.

Kumor B., *Kościelna geografia historyczna diecezji pruskich (1243-1993)*, [w:] *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 1, 1996, s. 29-43.

Magdziarz B. (red.), *Kościół i kaplice Archidiecezji Warmińskiej*, t. 1, Olsztyn 1999.

Małek J.,

Problematyka dziejowa pruskiej reformacji, [w:] *Odrodzenie i reformacja w Polsce*, t. 50, 2006, s. 273-281;

Dwie części Prus: studia z dziejów Prus Książęcych i Prus Królewskich w XVI i XVII w., Olsztyn 1997.

Granice państwowe, kościelne i administracyjne Prus Książęcych w XVI w., [w:] *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 1, 1966, s. 131-139.

Rzempołuch A., *Przewodnik po zabytkach sztuki dawnych Prus Wschodnich*, Olsztyn 1993 r.

Toeppen M., *Historisch-comparative Geographie von Preußen, Nach den Quellen, namentlich auch archivalischen*, Gotha 1858.

Weber L., *Preußen vor 500 Jahren in culturhistorischer, statistischer und militairischer Beziehung nebst Special-Geographie*, Danzing 1878.

Żywulski W., *Odkryta na nowo biblioteka kościoła parafialnego w Galinach w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu*, [w:] *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 4, 2009, s. 587-591.

Ulbrich A., *Geschichte der Bildhauerkunst in Ostpreußen: vom Ausgang des 16. bis in die 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts: Vom Ende des 16. Jahrhunderts bis in die Zeit von 1685 bis 1725 mit Einleitung über die gotische Kunst und die Renaissancezeit*, Bd. 2, Königsberg 1926.

Voight J., *Codex diplomaticus Prußicus: Urkunden-Sammlung zur ältern Geschichte Preußens aus dem Königl. Geheimen Archiv zu Königsberg, nebst Regesten*, Bd. 3, Königsberg, 1848.

Woelky C. P., Saage J. M.;

Scriptores rerum Warmiensium oder Quellenschriften zur Geschichte Ermlands, Bd. 1, Braunschweig, 1866;

Codex diplomaticus Warmiensis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands, Bd. 2, *Urkunden der Jahre 1341-1375 nebst Nachträgen von 1240-1340*, Mainz, 1864.

MATERIAŁY NIEPUBLIKOWANE

Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego, tzw. „biała”, Galiny: kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP, J. Kalicki (oprac.), 08.1998, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Olsztynie (WUOZ-O), nr 265.

Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego, tzw. „zielona”, Galiny: Kościół Rzym. Kat. pw. N. Marii Panny, A. Chyczewska, A. Maciejewska (oprac.), 01.10.1954, WUOZ-O, nr II/IIa.

IKONOGRAFIA

	1. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – widok ogólny; od strony północno-zachodniej (1840), źródło: <i>Bildarchiv Ostpreußen</i>, https://www.bildarchiv-ostpreussen.de/cgi-bin/bildarchiv/suche/show_foto.cgi?lang=polski&id=70737&session=1677061691515 (dostęp: 07.02.2022). Autor: nieznany.
	2. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – prezbiterium i zakrystia, widok od strony północno-wschodniej (1889-1893), [za:] J. Przykowski (red.), <i>Prusy wschodnie – dokumentacja historycznej prowincji. Zbiory fotograficzne dawnego Urzędu Konserwatora Zabytków w Królewcu</i>, [CD-rom], IS PAN, Warszawa 2006. Autor: Adolf Bötticher.

	3. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – wieża; widok od strony południowo-zachodniej (1925-1939), źródło: <i>Bildarchiv Ostpreußen</i>, https://www.bildarchiv-ostpreussen.de/cgi-bin/bildarchiv/suche/show_foto.cgi?lang=polski&id=15332&session=1676953433642 (dostęp: 10.02.2023). Autor: F. Krauskopf, Königsberg.
	4. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – widok ogólny, od strony północno-wschodniej (1900-1910), źródło: <i>Bildarchiv Ostpreußen</i>, https://www.bildarchiv-ostpreussen.de/cgi-bin/bildarchiv/suche/show_foto.cgi?lang=polski&id=110589&session=1678078284459 (dostęp: 10.02.2023). Autor: nieznany.
	5. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – widok ogólny, od strony południowo-wschodniej (1930-1935), źródło: <i>Bildarchiv Ostpreußen</i>, https://www.bildarchiv-ostpreussen.de/cgi-bin/bildarchiv/suche/show_foto.cgi?lang=polski&id=110259&session=1678499848234 (dostęp: 10.02.2023). Autor: nieznany.

	6. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – widok ogólny, od strony południowo-zachodniej (1967), [w:], <i>Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego</i>, tzw. „zielona”, <i>Galiny: Kościół Rzym. Kat. p.w. N. Marii Panny</i>, A. Chyczewska, A. Maciejewska (oprac.), 01.10.1954, WUOZ-O, nr II/Ila, pkt 31. Autor: wyd. Warmia i Mazury, Urząd Konserwatorski Olsztyn.
	7. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – korpus i aneksy północne; widok od strony północno-zachodniej (1967), [w:], <i>Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego</i>, tzw. „zielona”, <i>Galiny: Kościół Rzym. Kat. pw. N. Marii Panny</i>, A. Chyczewska, A. Maciejewska (oprac.), 01.10.1954, WUOZ-O, nr II/Ila, pkt. 31. Autor: wyd. Warmia i Mazury, Urząd Konserwatorski Olsztyn.
	8. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – wieża; widok strony od południowo-wschodniej (1967), [w:], <i>Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego</i>, tzw. „zielona”, <i>Galiny: Kościół Rzym. Kat. pw. N. Marii Panny</i>, A. Chyczewska, A. Maciejewska (oprac.), 01.10.1954, WUOZ-O, nr II/Ila, pkt. 31. Autor: wyd. Warmia i Mazury, Urząd Konserwatorski Olsztyn.

	9. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – wieża; widok od strony zachodniej (1967), [w:], <i>Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego</i>, tzw. „zielona”, <i>Galiny: Kościół Rzym. Kat. pw. N. Marii Panny</i>, A. Chyczewska, A. Maciejewska (oprac.), 01.10.1954, WUOZ-O, nr II/Ila, pkt. 31. Autor: wyd. Warmia i Mazury, Urząd Konserwatorski Olsztyn.
	10. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – prezbiterium, korpus, wieża; widok od strony południowo-wschodniej (1967), [w:], <i>Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego</i>, tzw. „zielona”, <i>Galiny: Kościół Rzym. Kat. pw. N. Marii Panny</i>, A. Chyczewska, A. Maciejewska (oprac.), 01.10.1954, WUOZ-O, nr II/Ila, pkt. 31. Autor: wyd. Warmia i Mazury, Urząd Konserwatorski Olsztyn.
	11. Galiny; kościół paraf. pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – prezbiterium, korpus, wieża; widok od strony południowo-wschodniej (1975-1985), źródło: <i>Bildarchiv Ostpreußen</i>, https://www.bildarchiv-ostpreussen.de/cgi-bin/bildarchiv/suche/showfoto.cgi?lang=polski&id=51604&session=1678478672551 (dostęp: 10.02.2023). Autor: nieznany.

	12. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – prezbiterium, korpus, wieża; widok od strony południowo-wschodniej (1998), [w:] <i>Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego</i>, tzw. „biała”, <i>Galiny: kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP</i>, J. Kalicki (oprac.), 08.1998, WUOZ-O, nr 265, zał. nr 2. Autor: J. Kalicki.
	13. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – zakrystia; widok od strony północnej (1998), [w:] <i>Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego</i>, tzw. „biała”, <i>Galiny: kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP</i>, J. Kalicki (oprac.), 08.1998, WUOZ-O, nr 265, zał. nr 2. Autor: J. Kalicki.
	14. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – widok ogólny; od strony południowej (1998), [w:] <i>Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego</i>, tzw. „biała”, <i>Galiny: kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP</i>, J. Kalicki (oprac.), 08.1998, WUOZ-O, nr 265, zał. nr 2. Autor: J. Kalicki.

15. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – presbiterium, korpus, wieża; widok od strony południowo-wschodniej (1998), [w:] *Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego*, tzw. „biała”, *Galiny: kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP*, J. Kalicki (oprac.), 08.1998, WUOZ-O, nr 265, zał. nr 2.

Autor: J. Kalicki.

16. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – widok ogólny; od strony północno-wschodniej (1998), [w:] *Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego*, tzw. „biała”, *Galiny: kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP*, J. Kalicki (oprac.), 08.1998, WUOZ-O, nr 265, zał. nr 2.

Autor: J. Kalicki

17. Galiny; kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – wieża, korpus, presbiterium; widok od strony południowo-zachodniej (1998), [w:] *Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego*, tzw. „biała”, *Galiny: kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP*, J. Kalicki (oprac.), 08.1998, WUOZ-O, nr 265, zał. nr 2.

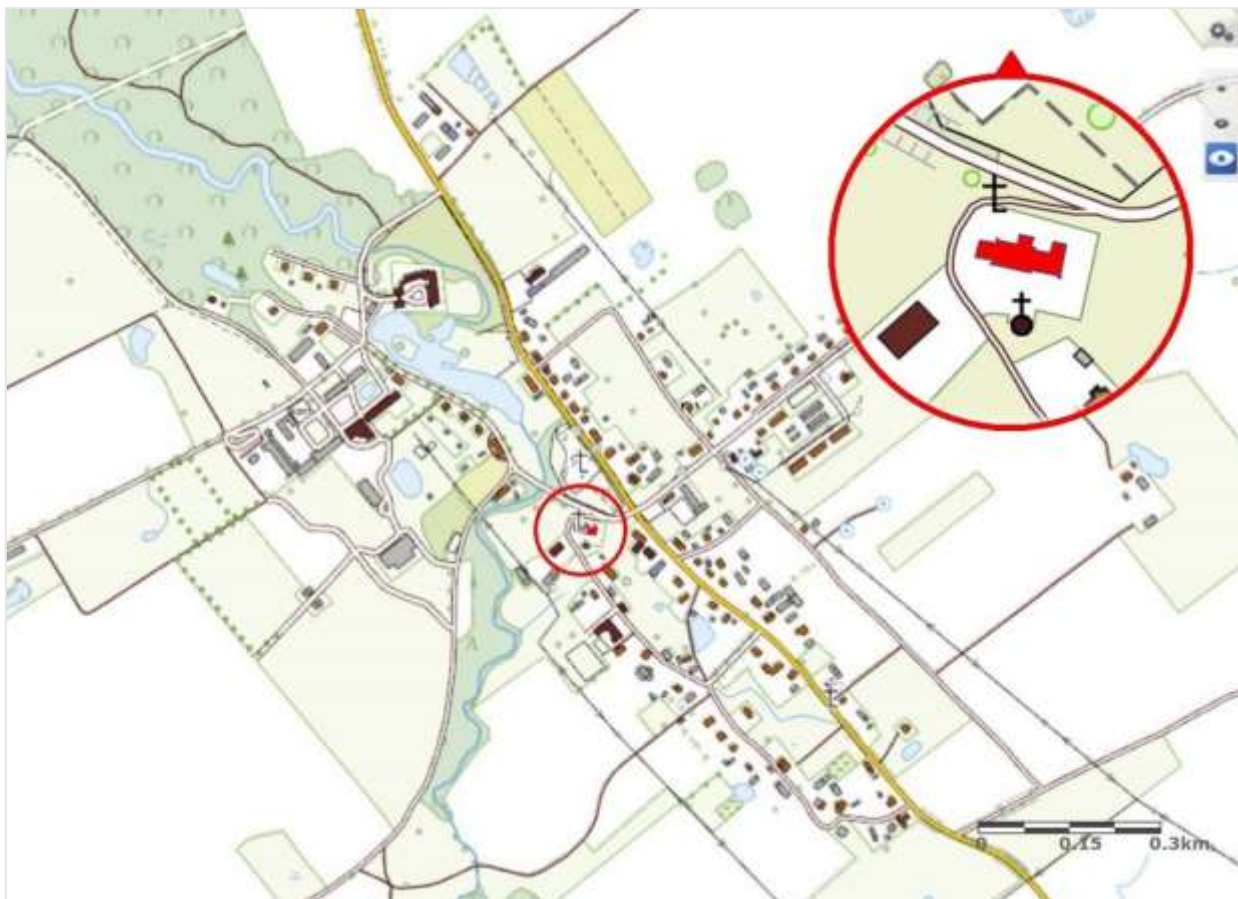
Autor: J. Kalicki

	18. Galiny; kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – wieża; widok od strony zachodniej (1998), [w:] <i>Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego</i>, tzw. „biała”, <i>Galiny: kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP</i>, J. Kalicki (oprac.), 08.1998, WUOZ-O, nr 265, zał. nr 2. Autor: J. Kalicki
	19. Galiny; kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – kruchta, wieża; widok od strony północno-wschodniej (1998), [w:] <i>Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego</i>, tzw. „biała”, <i>Galiny: kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP</i>, J. Kalicki (oprac.), 08.1998, WUOZ-O, nr 265, zał. nr 2. Autor: J. Kalicki
	20. Galiny; kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – kruchta, wieża; widok od północnej (1998), [w:] <i>Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego</i>, tzw. „biała”, <i>Galiny: kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP</i>, J. Kalicki (oprac.), 08.1998, WUOZ-O, nr 265, zał. nr 2. Autor: J. Kalicki

2. OPIS FORMALNY OBIEKTU

2.1. LOKALIZACJA

Kościół usytuowany na wzniesieniu, w centralnej części wsi; po stronie zachodniej DK57 (odcinek Bartoszyce – Bisztynek); po stronie wschodniej rzeki Pisy. Teren przykościelny ogrodzony otynkowanym murem z bramami na odcinkach północnym i zachodnim. Po stronie południowej kaplica grobowa Eulenburgów. Na zewnątrz działki, od strony północnej i zachodniej droga wiejska.

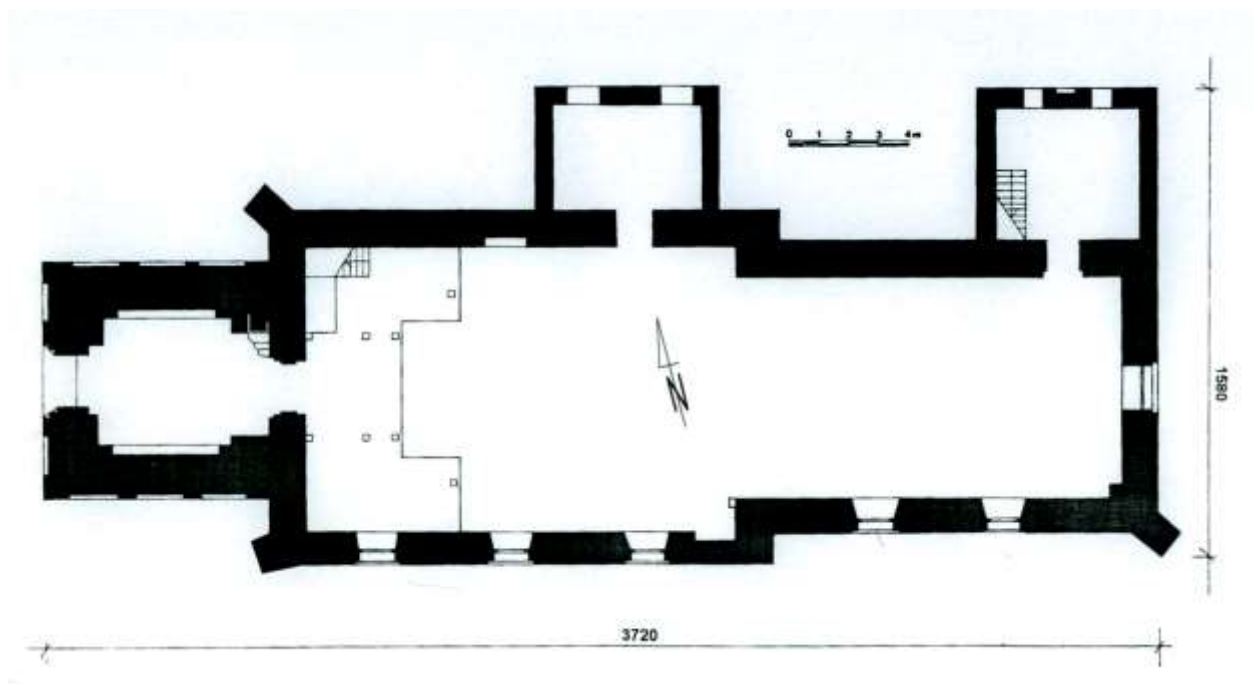

Galiny – kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny; fragment cyfrowej mapy topograficznej, źródło: https://mapy.geoportal.gov.pl/imap/Imgp_2.html?SRS=2180&resources=map:wms@https://integracja.gugik.gov.pl/cgi-bin/KrajowaIntegracjaEwidencjiGruntow (dostęp: 12.02.2023).

2.2. RZUT I BRYŁA

Kościół orientowany; usytuowany na osi odchylonej w kierunkach południowy-wschód i północny-zachód. Prezbiterium prostokątne. Korpus podobnej długości, lecz nieco szerszy, 1- nawowy. Po stronie zachodniej węższa wieża na planie kwadratowym. Ponadto dwa aneksy północne; na skraju wschodnim, przy narożu prezbiterium zakrystia na planie zbliżonym do kwadratu; po stronie wschodniej korpusu kruchta na planie prostokątnym.

Bryła zwarta; z dominującą, IV-kondygnacyjną wieżą⁶³. Południowo-wschodnie naroże prezbiterium i naroża po stronie zachodniej korpusu uchwycone diagonalnymi przyporami. Poszczególne segmenty nakryte dachami 2- spadowymi, których czoła przesłonięte szczytami schodkowymi bądź schodkowo-sterczykowymi.

Galiny – kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, rzut przyziemia, [w:] *Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego*, tzw. „biała”, *Galiny: kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP*, J. Kalicki (oprac.), 08.1998, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Olsztynie (WUOZ-O), nr 265, zał. nr 3.

2.3 BUDOWA TECHNOLOGICZNA

2.3.1. FUNDAMENTY I MURY

Poszczególne segmenty posadowione na fundamentach kamiennych (*szczegółów konstrukcji nie sprawdzano*).

Prezbiterium i korpus; wzniesione w większości z głazów narzutowych w układzie warstwowym, pomiędzy którymi mniejsze kamienie, okrzeski bądź fragmenty ceramiki, osadzone dla wyrównania i stabilizacji warstw. Budulec spojony tradycyjną zaprawą wapienną; spoinowania starannie wypełnione i wyrównane. Wysokie partie murów ceglane. Fragmentarycznie z cegły ceramicznej, formowanej ręcznie, w układach wendyjskim, gotyckim lub nieregularnym. Budulec spojony zaprawą zbliżoną jw.; spoinowania opracowywane podczas budowy, na bieżąco, poprzez wyciśnięcie nadmiaru zaprawy w trakcie układania kolejnej warstwy cegieł, dociśnięcie górnej krawędzi i podcięcie dolnej, o profilu zbliżonym do trójkątnego. Całość ww. partii murów przebudowana lub nadbudowana, wraz

⁶³ Dotyczy podziałów wewnętrznych, odmiennych niż artykulacja elewacji (o trzech kondygnacjach, rozgraniczonych fryzami pasowymi).

ze szczytami, cegłą formowaną maszynowo, w układzie krzyżowym. Budulec spojony zaprawą wapienną; spoinowania kształtowane na bieżąco, wyrównane i podkreślone wąskim, wklęsłym profilem.

Wieża; wzniesiona z cegły formowanej ręcznie (zblizonej jw.), w układzie wendyjskim bądź gotyckim. Budulec spojony zaprawą wapienną; spoinowania o profilu trójkątnym (jw.).

Aneksy północne; na niewysokich, kamiennych cokołach. Wyższe partie z cegły formowanej maszynowo, w układzie krzyżowym. Budulec spojony zaprawą wapienną; spoinowania partii cokołowych wyrównane; wyżej z profilem wklęsłym (jw.).

2.3.2. ELEWACJE

Elewacje poszczególnych segmentów, za wyjątkiem większości blend, elementów fryzów elewacji bocznych prezbiterium i korpusu nieotynkowane. Lico kamienne lub ceglane, w zależności o techniki wznoszenia murów i zakresu przebudowy (jw.). Elementy architektoniczne i detale – ościeża otworów, parapety, nakrywy na uskokach przypór i krawędziach szczytów, gzymsy, fryzy kształtowane z cegieł formowanych ręcznie (jw.) lub maszynowo (jw.).

2.3.3. SKLEPIENIA I STROPY

- nie dotyczy -

2.3.4. DACHY

- nie dotyczy -

2.3.5. OTWORY ELEWACYJNE

2.3.5.1. OTWORY DRZWIOWE

Korpus;

- w elewacji południowej – otwór prostokątny/; po stronie zewnętrznej ościeża ceramiczne, proste/; od strony wnętrza tynkowane.

Wieża;

- w elewacji zachodniej – otwór (portal) sklepiony ostrołukowo/; po stronie zewnętrznej ościeża ceramiczne, wyodrębnione podwójnym uskokiem/; od strony wnętrza w większej wnęce przesklepionej odcinkowo.

Kruchta;

- w elewacji północnej – otwory sklepienie ostrołukowo/; po stronie zewnętrznej ościeża ceramiczne, proste/; od strony wnętrza tynkowane.

2.3.5.2. OTWORY OKIENNE

Prezbiterium;

- w elewacjach wschodniej i południowej – otwory przesklepione ostrołukowo/; po stronie zewnętrznej ościeża ceramiczne, wyodrębnione pojedynczym uskokiem; parapety ceramiczne (z cegieł

w „rolkę leżącą”), o dwóch uskokach i niskim skosie, nieco występujące;/ od strony wnętrza ościeża tynkowane, rozglifione; parapety tynkowane, skośne, zlicowane;

- w elewacji wschodniej; w szczycie – otwory przesklepione ostrołukowo;/ po stronie zewnętrznej ościeża ceramiczne, proste; parapety ceramiczne (z cegieł w „rolkę leżącą”), o niskim skosie, występujące;/ od strony wnętrza ościeża tynkowane; parapety tynkowane, proste, zlicowane.

Korpus;

- w elewacji południowej – otwory przesklepione ostrołukowo;/ po stronie zewnętrznej ościeża ceramiczne, wyodrębnione pojedynczym uskokiem; parapety ceramiczne (z cegieł w „rolkę leżącą”), o dwóch uskokach i niskim skosie, nieco występujące;/ od strony wnętrza ościeża tynkowane, rozglifione; parapety tynkowane, skośne, zlicowane.

Wieża;

- w elewacjach północnej, południowej i zachodniej; w kondygnacji I – otwory okienne sklepienie odcinkowo;/ po stronie zewnętrznej ościeża ceramiczne, proste; parapety ceramiczne (z cegieł „na płask”), o niskim skosie, nieco występujące;/ od strony wnętrza ościeża ceramiczne, poniżej nadproża (łęku) pogrubione, wyodrębnione poziomym uskokiem; parapety ceramiczne, proste;

- w elewacji północnej; w kondygnacji III – otwór zbliżony jw.;

- w elewacjach północnej, południowej, wschodniej i zachodniej; w kondygnacji III – biforia sklepienie ostrołukowo;/ po stronie zewnętrznej ościeża ceramiczne, wyodrębnione podwójnym uskokiem; parapety zbliżone jw.;/ od strony wnętrza ościeża ceramiczne, wyodrębnione uskokiem; parapety ceramiczne, proste;

- w elewacji wschodniej; w szczycie – otwory sklepienie ostrołukowo;/ po stronie zewnętrznej ościeża ceramiczne, proste; parapety zbliżone jw.;/ od strony wewnętrznej ościeża jw.; parapety jw.

Zakrystia;

- w elewacji północnej; w kondygnacjach I-II – otwory sklepienie ostrołukowo;/ po stronie zewnętrznej ościeża ceramiczne, proste; parapety ceramiczne (z cegieł w „rolkę leżącą”), o niskim skosie, występujące;/ od strony wnętrza ościeża tynkowane, wyodrębnione uskokiem; parapety tynkowane, proste.

Kruchta;

- w elewacji północnej; w kondygnacji II – otwór analogiczny jw.

2.3.6. STOLARKA I ŚLUSARKA ELEWACYJNA

2.3.6.1. STOLARKA DRZWIOWA

Korpus;

- w elewacji południowej – drzwi drewniane; zamknięte prosto (powtarzające kształt otworu); ościeżnicowe; podwójne, 2- skrzydłowe;/ po stronie zewnętrznej ościeżnica wyodrębniona profilowaną opaską; skrzydła tępe, z listwą przymykową; zawieszane na zawiasach kątowych z hakiem;

konstrukcji ramowo-płycinowej; 6- płycinowe, o prostokątnych polach, z których środkowe wydłużone; krawędzie płycin podkreślone profilem, lustra o ściętych narożach, wyodrębnione uskokiem; zamknięcie na zamek skrzynkowy, ryglowy (tzw. „wiejski”); na awersie szyld wydłużony, o dekoracyjnie wyciętej krawędzi, klamka przegubowa, dekoracyjna; na rewersie obudowa zamka, klamka uproszczona; skrzydło lewe blokowane na zasuwę wierzchnie, pionowe (dolną i górną)/; od strony wnętrza ościeżnica z opaską zbliżoną jw.; skrzydła tępe, z profilowaną listwą przymykową; zawieszane na zawiasach tarczowych (płytkowych) z hakiem; konstrukcji ramowo-płycinowej, o podziałach zbliżonych jw.; krawędzie płycin profilowane, krawędzie luster fazowane/; zamknięcie na zamek skrzynkowy, ryglowy (jw.); na awersie szyld i klamka zbliżone jw.; na rewersie obudowa zamka i klamka jw., skrzydło prawe blokowane na zasuwę pionowe, wpuszczane (dolną i górną).

Wieża;

- w elewacji zachodniej – drzwi drewniane; zamknięte ostrołukowo (powtarzające kształt otworu); krosnowe; z metalowym nadświetlem; 2- skrzydłowe/; na awersie ślepię profilowane/; nadświetle stałe; wielokwaterowe, o podziałach imitujących maswerk sieciowy z wpisaniem 4- liściem; szklone na kit, szkłem białym gładkim/; skrzydła rozwierane do wnętrza, tępe, z profilowaną listwą przylgową; zawieszane na zawiasach tarczowych (płytkowych) z hakiem; konstrukcji dekowo-szpungowej (spągowej); awers z opierzeniem płycinowym, 1- płycinowy; pole wypełnione poziomymi deszczkami o profilowanych krawędziach/; zamknięcie na zamki skrzynkowe, u dołu ryglowy, górny z wkładką bębenną; na awersie szyld wydłużony, o dekoracyjnie wyciętej krawędzi, klamka przegubowa, dekoracyjna, powyżej kluczyzna o krawędziach zbliżonych jw.; na rewersie obudowy zamków, u dolnej klamka uproszczona; skrzydło lewe z samozamykaczem; skrzydło prawe blokowane na zasuwę wierzchnie, pionowe (dolną i górną).

Kruchta;

- w elewacji północnej – drzwi drewniane; zamknięte ostrołukowo (powtarzające kształty otworów); ościeżnicowe; 1- skrzydłowe/; skrzydło rozwierane do wnętrza, tępe; zawieszane na zawiasach pasowych z hakiem; konstrukcji spągowej; z opierzeniem płycinowym, 1- płycinowe; pole wypełnione jw./; zamknięcie na zamek skrzynkowy, ryglowy (tzw. „wiejski”); na awersie szyld wydłużony, o dekoracyjnie wyciętej krawędzi, klamka przegubowa, dekoracyjna; na rewersie obudowa zamka, klamka uproszczona.

2.3.6.2. STOLARKA I ŚLUSARKA OKIENNA

Prezbiterium;

- w elewacjach wschodniej i południowej – okna metalowe; zamknięte ostrołukowo (powtarzające kształty otworów); stałe; 3- skrzydłowe, z przesuniętym ku górze ślepieniem/; krawędzie ramiaków profilowane/; skrzydła w podślepieniu dzielone diagonalnymi szczeblinami na romboidalne kwatery (wielokwaterowe)/; skrzydło w nadślepieniu o podziałach imitujących maswerk, z dwoma trójkątami sferycznymi, w których okręgi z 4- liśćmi, wspierające większy w zwieńczeniu; szklenie na kit

szkłem białym gładkim, 4- liście w nadślemieniu szkłem gładkim, barwnym (niebieskim);

- w elewacji wschodniej; w szczycie – okna metalowe; zamknięte ostrołukowo (powtarzające kształty otworów); stałe; 2- skrzydłowe, z przesuniętym do dołu ślemieniem;/; ślemię gładkie, (w postaci płaskownika)/; skrzydła dzielone diagonalnymi szczelinami, o podziałach zbliżonych jw.; szklenie na kit szkłem białym gładkim.

Korpus;

- w elewacji południowej – okna analogiczne lub zbliżone jak w prezbiterium, w elewacjach wschodniej i południowej.

Wieża;

- w elewacjach północnej, południowej i zachodniej; w kondygnacji I – okna drewniane⁶⁴; zamknięte odcinkowo (powtarzające kształty otworów); stałe; 1- skrzydłowe;/; skrzydło dzielone podwójną szczeliną krzyżową (3- poziomowe, 2- dzielne; 6- kwaterowe); szklenie bezkitowe (na listwy), szkłem białym gładkim;

- w elewacji północnej; w kondygnacji III – okno zbliżone jw.;

- w elewacjach północnej, południowej, wschodniej i zachodniej; w kondygnacji III – okiennice drewniane⁶⁵; zamknięte uskokowo (odmienne niż kształty otworów); 2- skrzydłowe;/; skrzydło dolne stałe, mocowane na haczyki z tulejką lub haki; wydłużone; ażurowe, z wypełnieniem żaluzjowym;/; skrzydło górne stałe, zawieszone na hakach; pełne, deskowe;

- w elewacji wschodniej; w szczycie – okiennice zbliżone jw.

Zakrystia;

- w elewacji północnej; w kondygnacjach I-II – okna metalowe; zamknięte ostrołukowo (powtarzające kształty otworów); stałe; 2- skrzydłowe, dzielone symetrycznie ślemieniem;/; ślemię profilowane;/; skrzydła dzielone diagonalnymi szczelinami na romboidalne kwatery (wielokwaterowe); szklenie na kit szkłem białym gładkim.

Kruczta;

- w elewacji północnej; w kondygnacji II – okno analogiczne jak w zakrystii, w elewacji północnej, w kondygnacji II.

2.4. KOMPOZYCJA ARCHITEKTONICZNA ELEWACJI

2.4.1. PREZBITERIUM

Elewacja wschodnia; I- kondygnacyjna, 2- osiowa, niesymetryczna; w większości kamienna, u góry ceglana i zakończona szczytem;/; skraj południowy wsparty posadowioną diagonalnie, 2- uskokową przyporą; na środku duży, ostrołukowy otwór okienny obramiony uskokiem, wchodzący w partię

⁶⁴ Okna współczesne.

⁶⁵ Elementy okiennic są współczesne, do tego nie stanowią integralnej konstrukcji, natomiast historyczne okucia mocujące wykorzystano wtórnie (zaadoptowano prowizorycznie), spr. „opis stanu zachowania – stolarka i ślusarka elewacyjna”, cz. II, rozdz. 3, pkt. 3.3, s. 31 opracowania.

szczytową;/ szczyt schodkowo-sterczykowy, 3- stopniowy, 7- osiowy, 2- strefowy, symetryczny; ujęty i rozczłonkowany kwadratowymi sterczynami, nadwieszonymi na konsolach w formie odwróconych, uskokowych ostrosłupów; pomiędzy parą sterczyn górnych ostrołukowa, tynkowana blenda, flankowana przez dwa nieco mniejsze, ostrołukowe otwory okienne;/ krawędzie stopni zakończone gzymsem i 2- spadową nakrywą; w zwieńczeniu kwadratowy postument z metalowym krzyżem w glorii.

Elewacja północna; I- kondygnacyjna, 2- osiowa, niesymetryczna; do $\sim \frac{3}{4}$ wysokości kamienna, wyżej ceglana;/ strona wschodnia poprzedzona segmentem zakrystii; skraj zachodni styczny z narożem korpusu; strona zachodnia gładka;/ całość zamknięta ceglano-tynkowanym fryzem zygzakowym, na którym wydatne, uskokowe konsolki wspierające profilowany gzyms i okap dachu.

Elewacja południowa; I- kondygnacyjna, 3- osiowa, niesymetryczna; kamienno-ceglana jw./; skraj wschodni wsparty posadowioną diagonalnie, 2- uskokową przyporą; skraj zachodni styczny z narożem korpusu; na stronie wschodniej i zachodniej ostrołukowe otwory okienne obramione uskokiem;/ całość zamknięta jw.

2.4.2. KORPUS

Elewacja północna; I- kondygnacyjna, 4- osiowa, niesymetryczna; do $\sim \frac{1}{2}$ wysokości kamienna, wyżej ceglana;/ strona wschodnia poprzedzona niemal w całości segmentem kruchty; na skraju wschodnim naroże, wydzielające segment prezbiterium; skraj wschodni wsparty posadowioną diagonalnie, 2- uskokową przyporą; strona zachodnia i wąski fragment przy skraju wschodnim gładkie;/ całość zamknięta fryzem i gzymsem jw.

Elewacja południowa; I- kondygnacyjna, 5- osiowa, niesymetryczna; kamienno-ceglana jw./; skraj wschodni wsparty przyporą jw.; na skraju wschodnim naroże, wydzielające segment prezbiterium; na stronie wschodniej prostokątny otwór drzwiowy, bezpośrednio na nim ostrołukowy otwór okienny obramiony uskokiem; przy skraju wschodnim zamurowany, ostrołukowy otwór okienny; na stronie zachodniej i na środku otwory okienne jw./; całość zamknięta jw.

Elewacja wschodnia; I- kondygnacyjna, 2- członowa, 2- osiowa, symetryczna; w większości ceglana;/ poprzedzona niemal w całości (przedzielona) segmentem prezbiterium; człony południowy i północny styczne prostopadle z elewacjami prezbiterium, wąskie, gładkie;/ w zwieńczeniu występujące bocznie, uskokowe zakończenia gzymsów elewacji bocznych.

Elewacja zachodnia; I- kondygnacyjna, 2- członowa, 4- osiowa, symetryczna; w większości ceglana;/ poprzedzona (podzielona) segmentem wieży; człony północny i południowy styczne prostopadle z elewacjami wieży;/ ich skraje wsparte przyporami jw./; w zwieńczeniu wydzielone odsadzką półszczyty schodkowe, 2- stopniowe;/ krawędzie stopni zakończone 2- spadową nakrywą.

2.4.3. WIEŻA

Elewacja zachodnia; III- kondygnacyjna, symetryczna; ceglana; zakończona szczytem/; kondygnacja I 2- strefowa, 3- osiowa; na środku ostrołukowy portal obramiony uskokami; powyżej ostrołukowa, tynkowana blenda, mieszcząca niewielki otwór okienny zamknięty odcinkowo; na bokach większe, ostrołukowe, tynkowane blendy; powyżej tynkowany fryz pasowy, wyodrębniony uproszczonymi gzymsami i fryz ząbkowy/; kondygnacja II 6- osiowa; na środku ślepe, ostrołukowe, tynkowane biforium; na bokach pary ostrołukowych, tynkowanych blend; powyżej fryz pasowy jw., ujęty fryzami ząbkowymi; następnie niski pas lica zakończony odsadzką/; kondygnacja III 2- strefowa, 4- osiowa; u dołu ślepy maswerk sieciowy z przenikających się półkolistych łuków, tworzących cztery ostrołukowe blendy, tynkowane naprzemiennie, z mniejszymi trójkątnymi, tynkowanymi polami u góry; wyżej biforium ostrołukowe obramione uskokami, na bokach ostrołukowe, tynkowane blendy; wyżej zagłębiony w licu, tynkowany fryz pasowy/; w zwieńczeniu szczyt schodkowy, 3- strefowy, 2- stopniowy, symetryczny/; w strefie dolnej maswerk zbliżony jw., z nieco wyższymi, zamkniętymi półkoliście blendami na bokach, o tynkowanych polach/; strefa środkowa ujęta fryzami ząbkowymi, pomiędzy którymi ślepy maswerk z przenikających się rzędów łuków półkolistych i form sercowatych, o tynkowany polach/; w strefie górnej trzy niewielkie, zamknięte półkoliście, tynkowane blendy/; krawędzie stopni zakończone 2- spadową nakrywą; na szczycie metalowy krzyż.

Elewacja wschodnia; III- kondygnacyjna, symetryczna; ceglana; zakończona szczytem/; w kondygnacji I i częściowo kondygnacji II poprzedzona segmentem korpusu/; kondygnacja II 1- osiowa; gładka, z tynkowanym fryzem pasowym jw., ujętym fryzami ząbkowymi jw.; powyżej niski pas lica zakończony odsadzką/; kondygnacja III 2- strefowa, 4- osiowa; zbliżona jak w elewacji zachodniej/; w zwieńczeniu szczyt schodkowy, 3- strefowy, 2- uskokowy, symetryczny/; w strefie dolnej, na środku dwa ostrołukowe otwory okienne, na bokach pary blend, z których wewnętrzne tynkowane; pomiędzy otworami zegar o tarczy ażurowej z cyframi rzymskimi, o dwóch wskazówkach z „dłonią Boga” (*Manus Dei*)/; strefa środkowa ujęta zdwojonym fryzami ząbkowymi, pomiędzy którymi cztery ostrołukowe, tynkowane blendy/; w strefie górnej trzy niewielkie, zamknięte półkoliście, tynkowane blendy/; krawędzie stopni zakończone 2- spadową nakrywą.

Elewacja północna/; III- kondygnacyjna, za wyjątkiem kondygnacji II symetryczna; u dołu kondygnacji I kamienna, wyżej ceglana;/; kondygnacja I 3- osiowa, na środku i na bokach trzy duże blendy zamknięte nadwieszonym, zdwojonym łukiem ostrym, tynkowane/; kondygnacja II analogiczna jak w elewacji zachodniej/; kondygnacja III zbliżona jak w ww. elewacjach, za wyjątkiem strefy z maswerkiem sieciowym, gdzie w skrajnej, wschodniej blendzie otwór okienny zamknięty odcinkowo/; całość zamknięta gzymsem uskokowym, wspartym na podobnych konsolach.

Elewacja południowa/; analogiczna jw., za wyjątkiem kondygnacji I, gdzie na środku ostrołukowa, tynkowana blenda z otworem okiennym zamkniętym odcinkowo, natomiast w kondygnacji III strefa z maswerkiem sieciowym bez otworu okiennego.

2.4.4. ZAKRYSTIA

Elewacja północna; II- kondygnacyjna, 7- osiowa, symetryczna; ceglana; zakończona szczytem;/ w kondygnacjach I-II, na środku ostrołukowa, tynkowana blenda; na bokach ostrołukowe otwory okienne;/ w zwieńczeniu szczyt schodkowy, 2- stopniowy, symetryczny, ujęty kwadratowymi sterczynami, nadwieszonymi na konsolach w formie odwróconych, uskokowych ostrosłupów;/ krawędzie stopni zakończone gzymsem i 2- spadową nakrywą.

Elewacja wschodnia; I- kondygnacyjna, 1- osiowa, symetryczna; ceglana;/ skrajem południowym styczna z korpusem;/ gładka;/ całość zwieńczona gzymsem kostkowym;

Elewacja zachodnia; analogiczna jw.

2.4.5. KRUCHTA

Elewacja północna; II- kondygnacyjna, 7- osiowa, symetryczna; ceglana; zakończona szczytem;/ w kondygnacji I dwa ostrołukowe otwory drzwiowe;/ w kondygnacji II, na środku ostrołukowa, tynkowana blenda, na bokach ostrołukowe otwory okienne;/ w zwieńczeniu szczyt schodkowy, 2- stopniowy, symetryczny, ujęty kwadratowymi sterczynami, nadwieszonymi na konsolach w formie odwróconych, uskokowych ostrosłupów;/ krawędzie stopni zakończone gzymsem i 2- spadową nakrywą.

Elewacja wschodnia; I- kondygnacyjna, 1- osiowa, symetryczna; ceglana;/ skrajem południowym styczna z korpusem;/ gładka;/ całość zwieńczona gzymsem kostkowym.

Elewacja zachodnia; analogiczna jw.

3. OPIS STANU ZACHOWANIA

Od czasu renowacji przeprowadzonej w latach 50. XIX w. elewacje kościoła nie zostały poddane kompleksowym pracom remontowym⁶⁶. Wówczas, zapewne ze względu na rozległe zniszczenia, przekształcono lub wymieniono znaczną ilość najstarszej tkanki budowlano-architektonicznej, ingerując przy tym w kształt bryły i charakter zewnętrznych elementów dekoracyjnych – przede wszystkim poprzez wymianę i jednoczesne obniżenie dachów prezbiterium i korpusu, przebudowę szczytów, podobnie otworów okiennych obu wskazanych segmentów, wymianę stolarki otworowej, czy dobudowę, bądź gruntowną przebudowę aneksów północnych⁶⁷. Jak widać skala przekształceń była znaczna i wpłynęła na obecny ogład całości. Wszystkie zrealizowane ówczesne prace wykonano stosując odpowiednio dostosowany budulec ceramiczny i tradycyjną zaprawę wapienną, jednak w

⁶⁶ Bezpośrednio po wojnie, już w 1946 r. przeprowadzono remont dachu i konserwację sposobem gospodarczym, zob. *Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego*, tzw. „zielona”, *Galiny: Kościół Rzym. Kat. p.w. N. Marii Panny*, A. Chyczewska, A. Maciejewska (oprac.), 01.10.1954, WUOZ-O, nr II/IIa, pkt. 19. Późniejsze naprawy elewacji nie zostały odnotowane. Prace wykonane w ostatnich latach dotyczyły przede wszystkim konstrukcji i poszycia dachów.

⁶⁷ Nieco więcej o zakresie i charakterze tych prac, zob. „zagadnienia historyczne – kościół”, cz. II, rozdz. 1, pkt 1.2, s. 9 opracowania.

okresie powojennym, jak i bliższym współczesności wiele fragmentów uległo przypadkowym, niefortunnym interwencjom. Głównymi śladami tamtych działań są liczne, częstokroć obszerne uzupełnienia i naprawy wykonane zaprawą cementową, co nie przyniosło pożądanych i trwałych efektów, a w dodatku wpłynęło negatywnie na warunki techniczne i estetykę obiektu. Obecnie ogólna kondycja elewacji jest zła, niekiedy krytyczna, co dotyczy przede wszystkim partii przyziemnych, jak i szczytowych, szczególnie narażonych na zamakanie poprzez nagromadzenie lub bezpośrednie działanie wód opadowych.

3.1. STRUKTURY I WĄTKI MUROWE

W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na uszkodzenia, których nieuchronne w czasie eskalowanie może zagrozić najpierw obniżeniem, a później utratą stabilności i trwałości struktur murowych. Wyraźne oznaki rozwarstwienia wątków kamiennych i obniżona spoiistość zapraw, także związane z tym ubytki i obszerne współczesne uzupełnienia występują u podstawy poszczególnych elewacji, w miejscach gdzie do podstawy murów dolega opaska z kamienia polnego. Zawilgocenie tych miejsc nasilające się u wylotów rur spustowych odwodnienia dachu. Podobny charakter i przyczynę mają uszkodzenia poniżej otworów okiennych prezbiterium i korpusu, również współcześnie uzupełnione. Głębokie rysy zaobserwowano nad strefą przyziemia, w obrębie wątków i elementów ceglanych, a przede wszystkim zwieńczeń. Na skraju zachodnim elewacji północnej korpusu spękania przebiegają od strefy podokapowej i wchodzi w obręb przyziemia. Mniejsze zaobserwowano na przeciwległej stronie, w strefie podokapowej, przy nadprożu otworu okiennego. Na północnej elewacji zakrystii występują na osiach otworów, pomiędzy kondygnacjami, kolejne na wieży, w elewacji zachodniej, wzdłuż naroży pierwszej kondygnacji, jak również w elewacji wschodniej, powyżej połączenia dachu korpusu.

Stopień uszkodzeń powierzchniowych murów jest zróżnicowany, zależnie od rozmieszczenia poszczególnych fragmentów i lokalnych warunków związanych z intensywnością oddziaływania czynników atmosferycznych, czasu ekspozycji i odporności historycznych materiałów. Najniższe partie wątków kamiennych, jak wspomniano wyżej, uległy zniszczeniom, które próbowano zniwelować prowizorycznymi naprawami. Na nieco większej wysokości, od ~1 m do ~1,8 m stan murów jest lepszy, niemniej oryginalne średniowieczne fragmenty ze względu na długotrwałość procesów wietrzenia wykazują wyraźne ubytki i oznaki osłabienia zapraw. Ze względu na zniszczenia ich faktura wyróżnia się zdecydowanie. W spoinach występują liczne spękania, szczeliny i charakterystyczne odspojenia wokół kamieni, umożliwiające wnikanie wilgoci. Zaprawa wykrusza się i osypuje, często razem z mniejszymi fragmentami budulca, ceramiki i okrzesków. Ubytki w wyższych partiach elewacji, szczególnie na stronie południowej prezbiterium i korpusu są zdecydowanie mniejsze, ponieważ fragmenty te zostały poddane obszernym przemurowaniom i rekonstrukcjom w XIX w. Podobne, lecz

ograniczone uzupełnienia związane z tamtymi pracami widoczne są także na pozostałych kamiennych partiach obu wskazanych segmentów, jednocześnie nie stwierdzono tam większych współczesnych ingerencji bądź nieodpowiednich technologicznie materiałów.

Ceglane wątki murowe w obrębie prezbiterium, korpusu i obu aneksów, za wyjątkiem ich partii szczytowych nie są mocno zniszczone. Nieliczne uzupełnienia zaprawą cementową wykonano przede wszystkim w miejscach przebieg instalacyjnych, na obrzeżach okien, w okolicy parapetów oraz na kapnikach przypór, które wtórnie pokryto dachówką, podobnie na krawędziach szczytów. Lico ceglane jest na ogół silnie pociemniałe, zabrudzone, miejscami pokryte porostami. Budulec zachował na ogół dobre właściwości, także skala ubytków jest stosunkowo niewielka. Zazwyczaj są to drobne spękania lub wykruszenia lica, sporadyczne braki większych fragmentów lub całych cegieł. Kondycja zapraw przedstawia się również względnie dobrze, przy czym większość omawianych fragmentów elewacji przespoinowano lub przebudowano podczas renowacji. Większe ubytki spoinowań występują głównie nad kamiennymi cokołami zakrystii i kruchty, rzadziej wyżej bądź na elewacjach bocznych prezbiterium i korpusu, które osłonięto wydatnym okapem. Uszkodzenia cegieł w obrębie detali – fryzów i gzymsów chociaż częste są stosunkowo niewielkie. Większe ubytki koncentrują się przede wszystkim na skrajach, w okolicach połączeń rynien z rurami spustowymi, także w najwyższych partiach i nastąpiły zapewne przed remontem dachów. Bardziej zróżnicowany jest stan wątków i elementów ceglanych w obrębie elewacji wieżowych. Pewne fragmenty, przede wszystkim zwieńczenia, poddano podobnie naprawom w XIX w. Wówczas przemurowano zniszczone połączenia lica, uzupełniono parapety, nakrywy na odsadzkach i stopniach szczytów, wypełniono większe ubytki oraz rysy konstrukcyjne⁶⁸.

Obecnie całość sprawia bardzo złe wrażenie estetyczne. Obszerne powierzchnie są silnie pociemniałe, pokryte grubą warstwą porostów. Głównym powodem zniszczeń elewacji jest wyjątkowo niekorzystna ekspozycja i podatność na zamakanie, także ze względu na rozbudowaną artykulację, tym samym znaczną ilość miejsc ułatwiających gromadzenie się wody opadowej i roztopowej. Zawilgocenie wyraźnie nasila się poniżej wszelkich poziomych uskoków lub w zagłębieniach, szczególnie we wnętrzach otworów okiennych, pod parapetami i gzymsami, gdzie uszkodzenia i uzupełnienia są zdecydowanie największe. Nadwątlone, odspojone elementy wzmocniono zaprawą cementową, jednak pełna skala współczesnych ingerencji jest obecnie trudna do oszacowania ze względu na ograniczony dostęp i wspomniane nawarstwienia. Głębokie uszkodzenia są dobrze dostrzegalne i niezbyt częste, dominują spękania i mniejsze ubytki budulca. Spoinowania wydają się w większości kompletne, zachowały częstokroć kształt opracowań.

⁶⁸ Naprawy i uzupełnienia wykonano zaprawą wapienną, analogiczną lub zbliżoną jw.

Osobną uwagę należy zwrócić na zły stan techniczny szczytów, przede wszystkim ich górnych fragmentów, zarówno po stronie frontowej i tylnej, nad połaciami dachów, gdzie zbliżył się do krytycznego, zagraża bezpośrednio ich trwałości i osobom przebywającym w otoczeniu obiektu. Największym uszkodzeniom uległy szczyty na elewacjach prezbiterium, korpusu i wieży. Struktura nakryw, gzymsów i murów poniżej krawędzi szczytu elewacji wschodniej prezbiterium jest wyraźnie rozluźniona i spękana, zaprawa murarska zdeintegrowana na co wskazują głębokie ubytki spoinowań oraz budulca. Równie źle prezentują się zakończenia sterczyn, natomiast ich stabilność budzi znaczne wątpliwości. Co należy zaznaczyć wskazane części nie są w żaden sposób osłonięte przed wodą opadową. Opierzenia na stopniach i sterczynach zdemontowano lub uległy zniszczeniu⁶⁹. Nie wielkie fragmenty blachy pozostały jedynie w okolicy zwieńczenia, poza tym na całej krawędzi postępuje destrukcja oraz intensywny wzrost mikroorganizmów roślinnych. Podobna sytuacja, lecz w mniejszym stopniu dotyczy fragmentów szczytu na północnej elewacji kruchty, które również utraciły swoje zabezpieczenia. Zaawansowane, porównywalne do już przytoczonych zniszczenia wykazują półszczyty przywieżowe korpusu, podobnie i tylko w nieco mniejszym stopniu górne partie obu szczytów wieży, jednak i tam zauważono znaczne ubytki, odspojone lub spoczywające luźno fragmenty nakryw.

3.2. WYPRAWY

Wyprawy w blendach prezbiterium, aneksów północnych, podobnie w obrębie fryzów prezbiterium i korpusu wykonano podczas regotyzacji kościoła, przy użyciu zaprawy analogicznej lub zbliżonej, jak zastosowana przy ówczesnych pracach murarskich oraz powierzchniowych uzupełnieniach. Obecnie większość zachowanych wypraw pochodzących z tamtego okresu, przede wszystkim tych na szczytach prezbiterium i aneksów, podobnie w trójkątnych polach fryzów zygzakowych jest silnie zniszczona, zmurszała i odspojona, z obszernymi ubytkami. Ze względu na ograniczony dostęp zakres i stan zachowania wypraw średniowiecznych na elewacjach oraz szczytach wieżowych są obecnie trudne do zweryfikowania. Większość prawdopodobnie wymieniono, potencjalnie uzupełniono lub przesłonięto, natomiast współcześnie poddano obszernym bądź całkowitym uzupełnieniom⁷⁰. Niektóre wyprawy, jak w blendach kondygnacji pierwszej elewacji zachodniej usunięto całkowicie, po czym ceglane podłoże pomalowano białą farbą. Podobnie usunięto część wypraw z ma-

⁶⁹ Przynajmniej część zachowanych obróbek ma charakter historyczny. Pod względem formy przypominają elementy utrwalone na fotografiach wykonanych w 4. ćw. XIX w., zob. „ikonografia”, cz. II, rozdz. 1.2, fot. nr 2, s. 13 opracowania.

⁷⁰ Stan techniczny, podobnie stosunek zapraw historycznych i współczesnych uzupełnień należałoby określić podczas prac, po ostrożnym usunięciu wszelkich ahistorycznych nawarstwień, potencjalnie zachowane fragmenty poddać niezwłocznie stosownym zabiegom zabezpieczającym i konserwatorskim, spr. „program prac konserwatorsko-restauratorskich – wyprawy”, cz. IV, pkt 3.2, s. 77 opracowania.

swerków sieciowych trzeciej kondygnacji oraz skrajnych blend w dolnej strefie szczytu wschodniego⁷¹. Obecnie wszystkie tynkowane partie, niezależnie od segmentu, pokryte są współczesnymi nawarstwieniami, np. uzupełnione zaprawą cementową lub wykończone szlichtą gipsową, powierzchnie scalone białą farbą, silnie już odspojoną lub spłukaną.

3.3. STOLARKA I ŚLUSARKA ELEWACYJNA

Istniejący zespół stolarki elewacyjnej należy wiązać przede wszystkim z XIX-wieczną regotyzacją⁷² i częściowo z pracami powojennymi. Zachowane historyczne egzemplarze drzwi i okien, uwzględniając stan techniczny, ukompletowanie elementów konstrukcji i okuć przedstawiają się stosunkowo dobrze, w większości nie wykazują poważnych usterek bądź ubytków, najczęściej miejscowe uszkodzenia lub zniszczenia wynikające z długotrwałej eksploatacji i braku odpowiedniej, bieżącej konserwacji. Zdecydowanie najgorzej zachowały się drzwi w elewacji południowej korpusu, co dotyczy przede wszystkim elementów po stronie zewnętrznej, silnie zniszczonych i przekształconych naprawami. Ościeżnica uległa znacznej deformacji, wewnątrz nastąpiły podłużne spękania drewna. Odształcenia potęguje napierający ciężar metalowego okna, zamontowanego bezpośrednio nad drzwiami. Krawędź zewnętrzna ościeżnicy wraz z opaską, którą dodano lub wymieniono współcześnie są mocno nadwątłone, spękane i rozeschnięte, pozbawione powłoki ochronnej. Szczelinę przylgową uszczelniono listewkami przytwierdzonymi do wewnętrznej krawędzi wrębu. Oryginały skrzydła zewnętrzne nie zachowały się. Nowe wykonano w uproszczony sposób, przy tym wymieniono zawiasy, pozostawiając jedynie haki. Ponownie zamontowano okucia zamykające oraz blokujące, które są częściowo skorodowane, jednak ich mechanizmy działają sprawnie. Skrzydła wewnętrzne przetrwały w całości, uległy zwiśnięciu ze względu na wskazane uszkodzenia odrzwi i wypaczenie połączeń ramiaków. Szczeliny usztywniono klinami z odłamków drewna, które dodatkowo ustabilizowano gwoździkami. Powierzchnia elementów konstrukcyjnych jest spękana. Na krawędziach listwy przymykowej, profilowanych krawędziach płycin i w okolicy zamka występują ubytki i uszkodzenia mechaniczne drewna. Historyczne okucia, za wyjątkiem zasuwnic wpuszczanych działają poprawnie, są częściowo skorodowane. Wszystkie elementy kilkakrotnie przemalowano⁷³. Powłoki malarskie są silnie zniszczone, często odspojone, łuszczą się. W nieodległym czasie drzwi zewnętrzne kruchty wieżowej podano gruntownej renowacji. Powierzchnie elementów drewnianych zeszlifowano i pokryto kryjącą powłoką malarską⁷⁴. Podobnie oczyszczono i pomalowano okucia, także szczebliny metalowego nadświetla. Elementy konstrukcyjne nie wykazują poważniejszych

⁷¹ Spr. „ikonografia”, cz. II, rozdz. 1, pkt. 1.2 opracowania: fot. 2-6 (s. 12-13), fot. 8-12 (s. 14-15), fot. 14, 16 (s. 16), fot. 18-20 (s. 17); por. „dokumentacja fotograficzna stanu zachowania”, cz. III opracowania: fot. 1 (s. 33), fot. 2 (s. 34).

⁷² Egzemplarz drzwi na skraju wschodnim elewacji południowej korpusu został najpewniej przeniesiony i zamontowany nieco później, być może z innego pobliskiego obiektu (?), na co wskazuje wtórnie powiększony otwór drzwiowy.

⁷³ Ilość tych nawarstwień okazała się niewielka, spr. cz. V opracowania, odkrywk: 1A, 1B, 1C (s. 98-100).

⁷⁴ Nie sposób ocenić czy warstwa ta odpowiada ich pierwotnemu opracowaniu.

uszkodzeń. Farba na awersie jest już jednak silnie wypłukana, szczególnie w partiach przyprogowych, gdzie występują spękania i ubytki drewna. Okucia są kompletne, jedynie zamek górny wyposażono we wkładkę bębenną.

Najlepiej pod względem technicznym i uniknąwszy większych przekształceń zachowały się bliźniacze egzemplarze drzwi kruchty bocznej. Niewielkie ubytki konstrukcji stwierdzono u dołu ościeżnic i skrzydeł, tam również zniszczenia powłoki malarskiej są największe lub całkowite, co widać na progach i listwach progowych. Oba egzemplarze drzwi nie są używane, dlatego zawiasy i okucia zamykające działają opornie. Szczególnie na awersie są silnie skorodowane, pomimo że całość kilkakrotnie przemalowano⁷⁵.

Metalowe okna prezbiterium, korpusu i aneksów północnych nie wykazują większych uszkodzeń. Powierzchniowe zniszczenia elementów konstrukcyjnych wynikają z dużej podatności na korozję i braku systematycznego odnawiania powłoki ochronnej. Wielkość i głębokość wżerów korozyjnych na ramiakach lub szczeblinach nasila się zdecydowanie po stronie zewnętrznej i w okolicach parapetów. Duża część szklenia uległa uszkodzeniu i została wymieniona, także kit, który jak pokrycie metalu⁷⁶ uzupełniano rzadko i niedbale.

Pozostała część stolarek okiennych występuje na wieży i nie przedstawia wartości historycznej, podobnie jak i użytkowej. Ich konstrukcja jest wyraźnie niekompatybilna względem otworów okiennych⁷⁷, dodatkowo nadwątłona, uzupełniana i naprawiana prowizorycznie lub uszczelniana przy użyciu przypadkowych elementów i materiałów – kątowników, gwoździ, pianki poliuretanowej. Jedynie zachowane fragmenty historycznych egzemplarzy – zapewne okiennic, stanowią okucia mocujące tkwiące w ościeżach przeźroczy dzwonnicy. Współcześnie zostały zaadaptowane za pomocą prowizorycznych rozwiązań, najczęściej powiązane ze skrzydłami żaluzji drutem, sznurem, czy za pomocą zagiętych gwoździ. Elementy te są silnie skorodowane, zdeformowane, niekompletne.

3.4. ELEMENTY METALOWE

Krzyże w zwieńczeniach szczytów prezbiterium i wieży, wydają się kompletne i nie wykazują znaczących uszkodzeń, są jednak silnie skorodowane, podobnie jak kotwy w elewacjach wieży.

⁷⁵ Stratygrafia nawarstwień, spr. cz. V opracowania, odkrywki: 2A, 2B, 2C, 3A, 3B (s. 101-105).

⁷⁶ Pierwotne wykończenie tych elementów uległo prawie całkowicie zniszczeniu lub zatarciu, co uniemożliwiło identyfikację.

⁷⁷ Wskazują na to przede wszystkim wymiary okiennic, w szczególności ograniczona wysokość, którą zwiększono o dodatkowe maskownice – skrzydła deskowe osadzone na wysokości nadproży otworów. Obecne żaluzje pochodzą zapewne innego obiektu, ich forma i konstrukcja, podobnie jak okien na niższych kondygnacjach wieży ma ewidentnie współczesny charakter.

III. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA STANU ZACHOWNIA

- elewacje zewnętrzne, widoki ogólne (fot. 1-5);
- struktury i wątki murowe, detale (fot. 6-21);
- wyprawy (fot. 32-51);
- stolarka i ślusarka elewacyjna (fot. 52-89).
- elementy metalowe (fot. 90-91).

1. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny – widok ogólny, od strony południowo-wschodniej.

2. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny – widok ogólny, od strony południowo-zachodniej.

3. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; prezbiterium – widok ogólny, od strony północno-wschodniej.

4. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus i prezbiterium – widok ogólny, od strony południowo-zachodniej.

5. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; aneksy północne – widok ogólny, od strony północno-zachodniej.

6. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; prezbiterium, elewacja północna, przyziemie, skraj zachodni – zawilgocenie, głębokie ubytki zaprawy i budulca w dolnej strefie muru; opaska z kamienia polnego.

7. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja południowa, przyziemie, część środkowa – głębokie ubytki zapraw; odspojenia budulca.

8. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; naroże elewacji zachodniej korpusu i elewacji północnej wieży, przyziemie – zawilgocenie, odspojenia i ubytki zaprawy powyżej opaski.

9. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja północna, powyżej przyziemia, skraj zachodni – spękanie strukturalne muru.

10. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; zakrystia, elewacja północna, kondygnacje I-II – spękania muru na osiach otworów okiennych.

11. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja wschodnia, kondygnacja II, część południowa – szczeliny, rozwarstwienia muru powyżej dachu korpusu.

12. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja zachodnia, kondygnacja I, część północna – spękanie naroża wypełnione zaprawą wapienną podczas XIX-wiecznych prac restauratorskich.

13. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; prezbiterium, elewacja południowa, część środkowa – ubytki wątku kamiennego; współczesne uzupełnienia zaprawą cementową u podstawy otworu okiennego.

14. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja południowa, przyziemie, część środkowa – osłabienie strukturalne, ubytki zaprawy i budulca ceramicznego

15. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja południowa, przyziemie, część zachodnia – pierwotne spoinowania wstęgu ceglano; czytelne opracowanie spoin.

16. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja południowa, przyziemie, część zachodnia – pierwotne spoinowanie wątku ceglanego; relikty czerwonej monochromii.

17. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; prezbiterium, elewacja południowa, przyziemie, część środkowa – XIX- wieczne uzupełnienia wątku kamiennego wykonane zaprawą wapienną.

18. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja zachodnia, kondygnacja I, przyziemie, część południowa – XIX- wieczne uzupełnienia budulca zaprawą wapienną; współczesne uzupełnienia spoinowań zaprawą cementową.

19. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja południowa, zwieńczenie, skraj zachodni – fragment pierwotnego wążu ceglano; XIX- wieczne elementy wieńczące.

20. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; zakrystia, elewacja zachodnia, przyziemie, część północna – lico XIX- wiecznego wątku ceglanego; czytelne opracowanie spoin.

21. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; kruchta, elewacja wschodnia, przyziemie, część środkowa – ubytki zapraw w obrębie strefy cokołowej; opaska z kamienia polnego.

22. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; prezbiterium, elewacja wschodnia, przyziemie, skraj południowy –XIX- wieczne uzupełnienia na powierzchni przypory zaprawą wapienną; współczesna nakrywa z dachówek na zaprawie cementowej.

23. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; kruchta, elewacja północna, kondygnacja I, część wschodnia – wypełnienie bruzdy instalacyjnej w nadprożu otworu drzwiowego zaprawą cementową.

24. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; prezbiterium, elewacja północna, zwieńczenie, część zachodnia – XIX- wieczne przemurowania i spoinowania wątku ceglano-ego; spękania i drobne ubytki budulca w obrębie elementów wieńczących.

25. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja północna, zwieńczenie, skraj wschodni – głębokie ubytki zapraw i budulca w obrębie elementów wieńczących.

26. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja zachodnia, kondygnacja I, przyziemie, część środkowa – głębokie ubytki spoinowań i budulca; historyczne i współczesne uzupełnienia.

27. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża elewacja zachodnia, kondygnacje I-II – powierzchnia wątku ceglanego pokryta porostami.

28. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; elewacja zachodnia, kondygnacje I-II, część północna – ciemne przebarwienia, ubytki zapraw i budulca w okolicach parapetów, fryzów i gzymsów.

29. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja zachodnia, kondygnacja II, część południowa – skupiska porostów poniżej fryzów, gzymsów, odsadzki parapetowej.

30. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; elewacja północna, kondygnacja II – zabrudzone, pokryte porostami powierzchnie wątku ceglanego i wypraw.

31. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacje zachodnia i południowa, kondygnacja III – intensywne nawarstwienia wątków ceglanych i wypraw.

32. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; prezbiterium, elewacja wschodnia, szczyt, część środkowa – rozwarstwienie konstrukcji murowej; uszkodzenia elementów wieńczących, nakryw stopni i sterczyn.

33. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; prezbiterium, elewacja wschodnia, szczyt, część południowa – odspojenia, ubytki zapraw i budulca w obrębie nakryw stopni.

34. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; prezbiterium, szczyt, strona tylna – odspojenia, ubytki zapraw i budulca w obrębie elementów wieńczących.

35. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; kruchta, elewacja północna, szczyt, część środkowa – ubytki obróbek blacharskich; rozwarstwienie konstrukcji murowej; ubytki zapraw i budulca w obrębie nakrywy.

36. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; kruchta, szczyt, strona tylna – ubytki obróbek blacharskich; odspojenia, ubytki zapraw i budulca w obrębie nakrywy.

37. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja zachodnia, półszczyt południowy – brak obróbek blacharskich; rozwarstwienie konstrukcji murowej; ubytki zapraw i budulca; współczesne naprawy zaprawą cementową.

38. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja zachodnia, szczyt, część środkowa – brak obróbek blacharskich; odspojenia i ubytki budulca w obrębie nakryw stopni.

39. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja północna, szczyt, część środkowa – brak obróbek blacharskich; odspojenia, ubytki budulca w obrębie nakryw stopni i parapetów.

40. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; kruchta, elewacja północna, kondygnacja II, część środkowa – odspojenia i ubytki tynku w dolnej części blendy.

41. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; zakrystia, elewacja północna, kondygnacja I, część środkowa – wyprawy we wnętrzu blendy wykonane zaprawą cementową i cementowo-wapienną.

42. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; zakrystia, elewacja północna, kondygnacja I, część środkowa – powierzchnia tynku pokryta warstwami przemalowań.

43. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; kruchta, elewacja północna, kondygnacja II, część wschodnia – odspojenia i ubytki tynku wapiennego w dolnej części blendy.

44. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; zakrystia, elewacja północna, kondygnacja II, część środkowa – powierzchnia tynku pokryta warstwami przemalowań.

45. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja północna, skraj wschodni, zwieńczenie – odspojenia i ubytki tynku wapiennego w obrębie fryzu.

46. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja zachodnia, kondygnacja I, powyżej przyziemia, część północna – usunięty tynk we wnętrzu blendy; podłoże pokryte farbą.

47. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja północna, kondygnacja I, powyżej przyziemia – zawilgocenie wypraw w okolicach parapetów.

48. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja północna, kondygnacje I-II, część wschodnia – zacieki i skupiska porostów na powierzchni tynkowanego fryzu pasowego.

49. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja północna, kondygnacja II, część zachodnia – zawilgocenie, osłabienie strukturalne, ubytki wypraw w dolnych partiach blend.

50. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; elewacja zachodnia, szczyt – współczesne nawarstwienia, odspojenia, ubytki wypraw.

51. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; elewacja zachodnia, szczyt – współczesne nawarstwienia, odspojenia, ubytki wypraw.

52. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja zachodnia; drzwi – strona zewnętrzna; widok ogólny.

53. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, kruchta; drzwi – strona wewnętrzna; widok ogólny.

54. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; elewacja zachodnia; drzwi – uszkodzenia powłoki malarskiej na zewnętrznej stronie skrzydeł.

55. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; elewacja zachodnia; drzwi – spękania drewna, ubytki powłoki malarskiej na zewnętrznej stronie skrzydeł.

56. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; elewacja zachodnia; drzwi – uszkodzenia profili ślemienia i deskiowania płyciny.

57. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; elewacja zachodnia; drzwi – powierzchniowe spękania, uszkodzenia mechaniczne drewna w okolicy zamka.

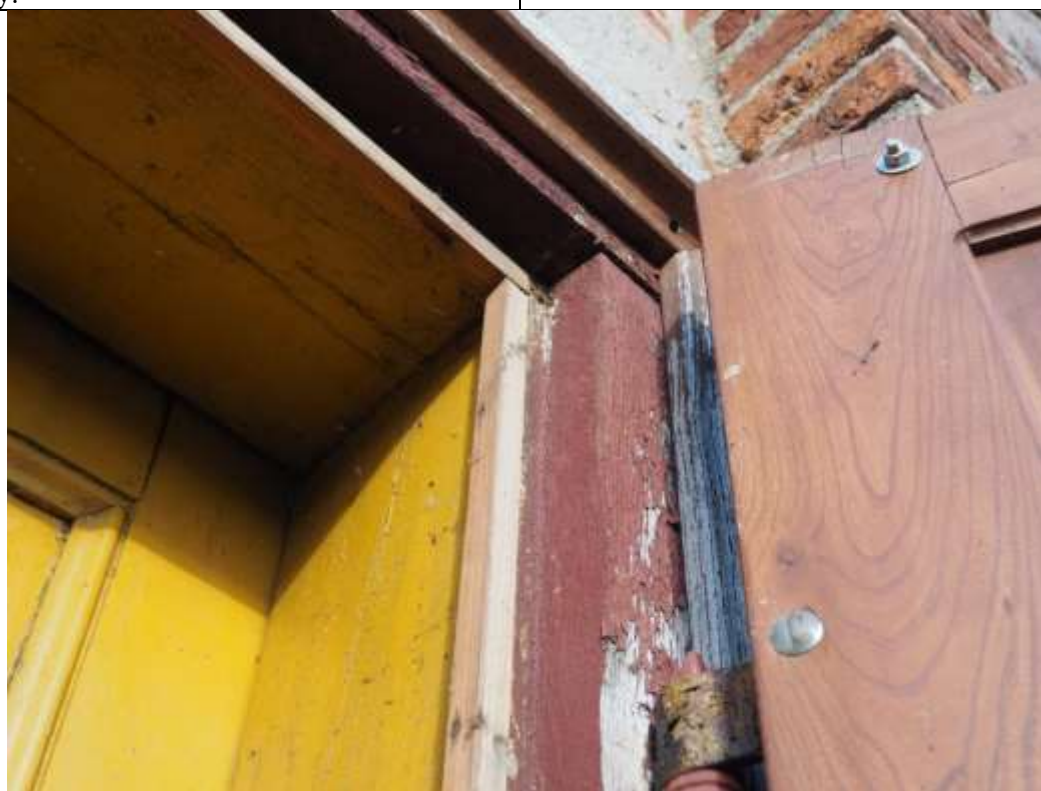
58. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; elewacja zachodnia; drzwi – uszkodzenia elementów w dolnej części skrzydła.

59. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja południowa; drzwi, strona zewnętrzna – widok ogólny.

60. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; nawa; elewacja południowa; drzwi, strona wewnętrzna – widok ogólny.

61. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja południowa; drzwi, strona zewnętrzna – elementy współczesne, listwy przylgowe i opaska ościeżnicy, skrzydła.

62. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja południowa; drzwi, strona zewnętrzna – spęknięcia drewna, uszkodzenia powłoki malarskiej ościeżnicy; współczesne elementy zawisów.

63. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja południowa; drzwi, strona zewnętrzna – skrzydło współczesne; rozwarstwienia sklejki we wnętrzu płyciny.

64. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja południowa; drzwi, strona wewnętrzna – odkształcenia konstrukcji skrzydeł.

65. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja południowa; drzwi, strona wewnętrzna – podłużne spękania ościeżnicy.

66. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja południowa; drzwi, strona wewnętrzna – współczesne przemalowania elementów konstrukcji i okuć.

67. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja południowa; drzwi, strona wewnętrzna – uszkodzenia mechaniczne drewna na krawędziach ramiaków skrzydeł i profilach listwy przemykowej.

68. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja południowa; drzwi, strona wewnętrzna – szczeliny w połączeniach ramiaków skrzydeł usztywnione fragmentami drewna.

69. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja południowa; drzwi, strona wewnętrzna – uszkodzenia mechaniczne drewna w okolicy zamka; korozja elementów metalowych.

70. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; kruchta, elewacja północna, część wschodnia; drzwi, strona zewnętrzna – widok ogólny.

71. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; kruchta, elewacja północna, część wschodnia; drzwi, strona wewnętrzna – widok ogólny.

72. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; kruchta, elewacja północna, część zachodnia; drzwi, strona zewnętrzna – widok ogólny.

73. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; kruchta, elewacja północna, część zachodnia; drzwi, strona wewnętrzna – widok ogólny.

74. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; kruchta, elewacja północna, część wschodnia; drzwi, strona zewnętrzna – powierzchniowe spękania drewna; współczesne przemalowania elementów konstrukcji.

75. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; kruchta, elewacja północna, część zachodnia; drzwi, strona zewnętrzna – uszkodzenia mechaniczne drewna w okolicy zamka; korozja elementów metalowych.

76. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; prezbiterium, elewacja wschodnia, część środkowa; okno, strona zewnętrzna – widok ogólny.

77. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; prezbiterium, elewacja południowa, część wschodnia; okno, strona zewnętrzna – widok ogólny.

78. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; korpus, elewacja południowa, skraj wschodni; okno, strona zewnętrzna – widok ogólny.

79. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; zakrystia, elewacja północna, kondygnacja I, część wschodnia; okno, strona zewnętrzna – widok ogólny.

80. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; zakrystia, elewacja północna, kondygnacja I, część wschodnia; okno, strona zewnętrzna – korozja elementów metalowych; współczesne przemalowania.

81. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; zakrystia, elewacja północna, kondygnacja I, część wschodnia; okno, strona zewnętrzna – ubytki kitu; zabrudzenia i zarysowania na powierzchni szklenia.

82. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja zachodnia, kondygnacja I (II), część środkowa; okno, strona zewnętrzna – widok ogólny.

83. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja zachodnia, kondygnacja I (II); część środkowa; okno, strona wewnętrzna – widok ogólny.

84. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja północna, kondygnacja III (IV), część zachodnia; okiennica, strona zewnętrzna – widok ogólny

85. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja północna, kondygnacja III (IV), część zachodnia; okiennica, strona wewnętrzna – widok ogólny.

86. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja zachodnia, kondygnacja I (II), część środkowa; okno, strona wewnętrzna – konstrukcja współczesna; obrzeża uszczelnione pianką poliuretanową.

87. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja północna, kondygnacja III (IV), część środkowa; okno, strona wewnętrzna – konstrukcja współczesna; prowizoryczne mocowanie przy pomocy klinów.

88. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja północna, kondygnacja III (IV), część wschodnia; okiennica, strona wewnętrzna – konstrukcja współczesna; prowizoryczne mocowanie przy pomocy drutu.

89. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja północna, kondygnacja III (IV), część wschodnia; okiennica, strona wewnętrzna – historyczne okucia mocujące, zaadoptowane za pomocą gwoździ drutu.

90. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; prezbiterium, elewacja wschodnia, szczyt; zwieńczenie – korozja elementów krzyża; pozostawione zaciski odgromowe.

91. Galiny, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; wieża, elewacja wschodnia, szczyt; zwieńczenie – silnie skorodowane przewłoczki kotew.

IV. WYTYCZNE I PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

1. WNIOSKI KONSERWATORSKIE

Układ, forma i tkanka architektoniczno-budowlana kościoła parafialnego w Galinach ulegały rozległym historycznym przeobrażeniom. Podjęty projekt i realizowana etapami rozbudowa, zakończona ok. XVI w., świadczą o szybko rosnącej randze miejscowości i świątyni w okresie średniowiecznym. Ostateczny kształt nadała jej przebudowa przeprowadzona tuż po poł. XIX w. Ślady przemian strukturalnych, jak i poszczególne komponenty dekoracji architektonicznej, niezależnie od współczesnej oceny walorów kompozycyjnych, decydują o złożonym, indywidualnym charakterze obiektu, tym samym wymagają jednakowej uwagi i poszanowania.

Główną przyczyną zniszczeń elewacji są niewątpliwie naturalne czynniki niszczące i lata zaniedbań, w mniejszym stopniu współczesne ingerencje niewłaściwe technologicznie. Stan techniczny poszczególnych fragmentów jest mocno zróżnicowany, i na co należy zwrócić uwagę, w wielu przypadkach krytyczny, wymagający niezwłocznej interwencji.

2. POSTULATY I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Celem planowanych prac konserwatorsko-restauratorskich jest utrwalenie i zachowanie zabytkowej substancji architektoniczno-budowlanej i wystroju elewacji kościoła poprzez zniwelowanie zaistniałych zniszczeń i wszelkich współczesnych ingerencji, przywrócenie właściwych parametrów technicznych osłabionym fragmentom konstrukcji i materiałom, jednocześnie odtworzenie właściwej kompozycji i wyrazu estetycznego, finalnie także ograniczenie wpływu niszczących czynników atmosferycznych.

Prace powinny być prowadzone i koordynowane przez osobę doświadczoną, posiadającą odpowiednie kwalifikacje określone w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., ponadto realizowane przez zespół doświadczonych konserwatorów i renowatorów posiadających aktualną wiedzę branżową, korzystających w sposób umiety z tradycyjnych, jak i nowoczesnych technik oraz technologii budowlanych, z zastosowaniem wysokogatunkowych, atestowanych produktów dedykowanych obiektom zabytkowym.

3. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKO-RESTAURATORSKICH

Przed rozpoczęciem właściwych prac należy wykonać szczegółową dokumentację fotograficzną i opisową stanu zachowania. Po ustawieniu rusztowań, szczególną uwagę zwrócić na miejsca obecnie niedostępne, przede wszystkim w górnych kondygnacjach wieży.

3.1. STRUKTURY MUROWE, ELEMENTY I DETALE ARCHITEKTONICZNE

3.1.1. ZABIEGI WSTĘPNE I PRACE ROZBIÓRKOWE

W pierwszej kolejności należy usunąć z elewacji i szczytów wszelkie luźne bądź silnie odspojone fragmenty budulca i zapraw, by nie zagrażały bezpieczeństwu prac; podobnie sprawdzić stabilność elementów wieńczących – gzymsów, nakryw, sterczyn; zdemontować luźne bądź uszkodzone obróbki blacharskie; budulec historyczny, zachowujący nadal odpowiednie parametry technologiczne zabezpieczyć, następnie oczyścić celem ponownego wykorzystania.

*

Następnie usunąć opaskę z kamieni polnych u podstawy elewacji poszczególnych segmentów kościoła.

*

Kolejno usunąć z powierzchni elewacji elementy współczesne – fragmenty instalacji elektrycznej, przewody, wkręty, pozostawione haki dystansowe, uchwyty flagowe, gwoździe, etc.

*

Usunąć wszelkie współczesne uzupełnienia lub przemurowania, w szczególności te wykonane zaprawami z dodatkiem cementu: wypełnienia spoinowań pomiędzy kamieniami w dolnych partiach elewacji poszczególnych segmentów, uzupełnienia w obrębie parapetów otworów okiennych i blend, na kapnikach przypór, stopniach szczytów, etc.

*

Usunąć nieodwracalnie uszkodzone lub osłabione fragmenty materiałów historycznych: cegieł i zapraw.

*

W miejscach skupisk mikroorganizmów przeprowadzić zabiegi dezynfekcji preparatem o właściwościach biobójczych (np. *Biotin R*, roztwór 3-5%, *Algat prod.Altax*; zgodnie z kartą techniczną produktu).

*

Powierzchniowe zabrudzenia elewacji oczyścić wodą przy użyciu myjki wysokociśnieniowej; w przypadku występowania szczególnie uciążliwych, zespolonych nawarstwień, ciemnych przebarwień, zacieków w obrębie partii ceglanych można zastosować wspomaganie metodą chemiczną, np. gotową pastą czyszczącą (*Fassadenreiniger Paste* prod. Remmers) lub/i przygotowanym samodzielnie preparatem o konsystencji żelowej (3% roztworem kwasu fluorowodorowego – HF, zagęszczonego metylocelulozą), który należy nanieść i rozprowadzić pędzlem, pozostawić na czas ≤ 5 min./max. 10 min., po czym spłukać obficie wodą pod ciśnieniem; w przypadku rozległych nawr-

stwień biologicznych; uzupełniając metodą piaskowania strumieniowego, przy czym rodzaj ścierniwa i wartość ciśnienia należy dostosować odpowiednio do stanu technicznego podłoża, tak by nie uszkodzić powierzchni czyszczonych fragmentów.

3.1.2. STABILIZACJA

Stwierdzone dotychczas lub wykryte podczas prac rysy konstrukcyjne ustabilizować stosując kotwy śrubowe ze stali nierdzewnej montowane z wykorzystaniem dedykowanej zaprawy tiksotropowej na bazie cementu (np. *Helifix*, *Spiralanker* lub *analogiczny*); naprawy wykonać uwzględniając indywidualny stopień zniszczeń (głębokość i układ spękań), jak również rodzaj i kształt spękanych elementów – np. lico, parapety, progi lub nadproża otworów okiennych, zgodnie z instrukcją techniczną i zaleceniami producenta; w przypadku rozległych uszkodzeń po uprzedniej konsultacji z nadzorem technicznym. W miejscach o wartościowym licu należy rozważyć możliwość zastosowania przeszyć krzyżowych.

*

Głębokie szczeliny i pustki w murach wypełnić półpłynną mineralną zaprawą iniekcyjną (np. *Optosan TrassInjekt* prod. Hufgard Optolith), o parametrach – uziarnieniu i gęstości, stosownych do wielkości i głębokości uszkodzeń.

*

Oslabione strukturalnie zaprawy i budulec skonsolidować hydrofilnym preparatem na bazie estrów etylowych kwasu krzemowego (np. *KSE 100* lub *KSE 300* prod. Remmers); opcjonalnie kompozycją obu preparatów, w zależności od stopnia dezintegracji, zgodnie z zaleceniami producenta.

3.1.3. PRACE BUDOWLANE I UZUPEŁNIENIA

Uzupełnienia, cząstkowe rekonstrukcje lica, konieczne rekompozycje elementów architektonicznych – parapetów, nakryw, fragmentów szczytów, gzymsów, etc., należy wykonać zgodnie z tradycyjną techniką murarską, przy użyciu budulca o parametrach fizyko-mechanicznych i wyglądzie – formacie, barwie i fakturze, zbliżonych do zachowanych materiałów historycznych (otoczaki, cegła rozbiórkowa lub współczesna imitacja, fleki ceramiczne), odwzorowując formę i układ historycznych fragmentów; budulec wmurować stosując gotową zaprawę renowacyjną z trasem (np. *TZM Levell* prod. Remmers) lub tradycyjną zaprawę piaskowo-wapienną, z nieznacznym dodatkiem białego cementu dla zwiększenia wytrzymałości i trwałości (stosować można wyłącznie cement klasy 52,5, uzyskany z czystego kamienia wapiennego, bez dodatków i zanieczyszczeń, o niskiej zawartości alkaliów; np. *Aalborg White* prod. Aalborg Portland lub zbliżony), przy czym zalecany stosunek objętościowy składników – kruszywa, wapna, cementu, ze względu na pożądane właściwości mechaniczne i kapilarne powinien wynosić około 14 : 4 : 1.

*

Mniejsze uszkodzenia w materiale ceramicznym wypełnić gotową zaprawą mineralną do reprofilacji

ubytków (np. *Optosan NSR* prod. Hufgard Optolith) lub przygotowaną samodzielnie, na bazie spoiw mineralnych i odpowiednio barwioną w masie; głębsze ubytki wzmocnić uprzednio zbrojeniem z drutu niekorodującego; w przypadku miejsc wystawionych na bezpośrednie działanie wody opadowej – parapety, nakrywy, etc., ubytki uzupełnić zaprawą jw., modyfikowaną dodatkiem ($\leq 2\%$) hydrofobowej żywicy redyspergowalnej lub/i uniwersalną szpachlówką wypełniającą i powierzchniową (np. *Multispachtel* prod. Remmers, także barwioną w masie; naprawionym fragmentom należy nadać fakturę zbliżoną do otoczenia, w razie konieczności scalić kolorystycznie wykonując laserunki farbami krzemianowymi (np. *Restauro-Lasur* prod. KEIM).

*

Uzupełnienia spoinowań wykonać tradycyjną, samodzielnie przygotowaną zaprawą piaskowo-wapienną (zbliżoną do murarskiej, jw.), odpowiednio barwioną pigmentami mineralnymi, opcjonalnie gotową zaprawą z trasem (w obrębie wątków kamiennych np. *Optosan TrassNaturstein Fuge NHL*; w obrębie wątków ceglanych *Optosan TrassFuge*, prod. Hufgard Optolith); parapety, nakrywy, etc. zaleca się uzupełnić podobną jw. zaprawą, modyfikowaną dodatkiem żywicy redyspergowalnej lub gotową zaprawą wapienno-cementową, paroprzepuszczalną, o podwyższonej wytrzymałości i odporności na czynniki atmosferyczne (np. *Fugenmörtel* prod. Remmers); spoinom nadać kształt i fakturę zgodnie z zachowanym historycznym opracowaniem.

3.1.4. PRACE ZABEZPIECZAJĄCE

Powierzchnie płaszczyzn w obrębie szczytów, parapetów, nakryw, etc., zabezpieczyć preparatem o właściwościach hydrofobowych (np. *Funcosil SNL* prod. Remmers, *Lotexan-N* prod. KEIM).

*

Górne krawędzie szczytów: nakrywy stopni i sterczyn zabezpieczyć obróbkami z blachy miedzianej, ukształtowanymi na wór zachowanych fragmentów, z wyrobionym na krawędziach kapinosem.

*

Partie fundamentowe odsłonić częściowo, wykonując wykop o szerokości $\sim 0,4\text{m}$ i głębokości 30-60 cm; w razie konieczności uzupełnić budulec i zaprawy w spoinach (jw.); następnie ułożyć matę drenarską; wykop zasypać zagęszczonym, przepuszczalnym kruszywem.

*

Teren przy elewacjach ukształtować w sposób umożliwiający swobodny odpływ wody opadowej, poprzez nadsypanie lub zebranie nadmiaru ziemi (min. wymagany spadek $\leq 2\%$).

3.2. WYPRAWY

3.2.1. ZABIEGI WSTĘPNE I PRACE ROZBIÓRKOWE

Na wstępie należy przeprowadzić wnikliwą analizę zachowanych wypraw w celu rozwarstwienia chronologicznego i określenia stanu zachowania.

*

Usunąć z powierzchni wypraw wszystkie współczesne uzupełnienia.

*

Zachowane wyprawy zdezynfekować preparatem o właściwościach biobójczych (*Biotin R*, roztwór 3-5%, *Algat pros. Altax* zgodnie z kartą techniczną produktu).

3.2.2. ZABIEGI WZMACNIAJĄCE

Uszkodzone fragmenty historycznych wypraw zabezpieczyć poprzez podklejenie ukruszonych lub odspojonych krawędzi opaskami z zaprawy na bazie wapna naturalnego (np. gotowe produkty linii *PLM* lub wapno dołowane z drobnym wypełniaczem).

*

Podpowierzchniowe pustki i odspojenia wypełnić półpłynną zawiesiną (jw.), aplikowaną strzykawką w szczeliny lub otwory iniekcyjne; przed wykonaniem zabiegu miejsca iniekcji oczyścić i zwilżyć wstrzykując ~30% roztwór wodny alkoholu etylowego.

*

Wyprawy, a w razie konieczności także zdeintegrowane podłoże ceglane, skonsolidować preparatem krzemooorganicznym (*KSE 300* prod. Remmers).

3.2.3. UZUPEŁNIENIA

Miejscowe ubytki wypraw uzupełnić gotową, drobnoziarnistą zaprawą wapienną przygotowaną samodzielnie na bazie wapna dołowanego z odpowiednio dobranym kruszywem lub gotową zaprawą wapienną (np. *NHL-Kalkputz-Fein* prod. KEIM), odpowiednio barwioną pigmentami mineralnymi, powierzchnię zatrzeć równo i gładko; w przypadku ubytków całościowych, o większej grubości, uzupełnienia wykonać w technice tynków dwuwarstwowych, nakładając wstępną, wyrównującą warstwę z zaprawy gruboziarnistej (np. *NHL Kalkputz-Grob*, prod. KEIM), następnie wykończyć jw.

*

Po wysezonowaniu wypraw (po około 30 dniach) powierzchnię tynków pokryć laserunkiem w kolorze dobranym na podstawie prób in situ, zbliżonym do koloru tynków, w celu ich ujednolicenia i zabezpieczenia.

Powierzchnie wypraw zabezpieczyć preparatem o właściwościach hydrofobowych (np. *Funcosil SNL* prod. Remmers, *Lotexan-N* prod. KEIM).

3.3. STOLARKA I ŚLUSARKA ELEWACYJNA

3.3.1. PRACE WSTĘPNE I ROZBIÓRKOWE

Przed przystąpieniem do prac, w miarę możliwości elementy ruchome stolarek: skrzydła drzwiowe i okienne zdemontować, przenieść do pracowni; podobnie zdemontować ościeżnicę drzwi w elewacji południowej korpusu.

*

Początkowo należy usunąć z konstrukcji stolarek wszystkie elementy wtórne – listwy, zamki, okucia, wszelkie prowizoryczne wzmocnienia – śruby, wkręty, gwoździe, kliny, etc.

*

Z kwater okien metalowych usunąć kit i zdemontować szklenie; szkło oczyścić z resztek kitu i zabrudzeń przy użyciu wody i rozpuszczalników organicznych (acetonem, etanolem), następnie zabezpieczyć celem ponownego wykorzystania.

*

Elementy drewniane i okucia oczyścić z przemalowań mechanicznie, pomocniczo opalarką lub przy pomocy preparatów zmiękczających powłoki malarskie (*Scalpex NW*, *Scansol*, *Bondex* lub podobne); powierzchnie elementów odpylić i odtłuścić acetonem.

*

Elementy zaatakowane przez owady poddać dezynfekcji głęboko penetrującym preparatem niszczącym i zabezpieczającym (np. *Per-xil*) i wysezonować.

*

Skrzydła okien metalowych oczyścić z resztek kitu i produktów korozji mechanicznie lub metodą piaskowania strumieniowego; następnie odpylić i odtłuścić acetonem.

*

Mechanizmy zamków drzwiowych i zasuwy oczyścić z nagromadzonych zabrudzeń – resztek smaru, rdzy, kurzu, przy użyciu nafty; elementy ruchome pokryć smarem technicznym.

3.3.1. ZABIEGI WZMACNIAJĄCE I UZUPEŁNIENIA

Wypaczone połączenia stolarskie – ramiaki, wpusty płycin, gniazda zawiasów, etc., należy wzmocnić klejem konstrukcyjnym na bazie żywic epoksydowych, odpornym na wstrząsy i wibracje (np. *Multi-bond 1303* prod. AM Technologia lub podobny); podobnie wypełnić większe szczeliny i spękania drewna.

*

Oslabione strukturalnie fragmenty drewna wzmocnić poprzez impregnację roztworem żywicy termoplastycznej (np. *Paraloidu B44* lub *B72*), o indywidualnie dobranym stężeniu w zależności od głębokości i stopnia destrukcji.

*

Zniszczone fragmenty konstrukcji drewnianych uzupełnić metodą stolarską za pomocą fleków drewnianych, stosując drewno tego samego gatunku, o zbliżonej wilgotności i układzie słoii przyrostów rocznych, montowanych przy pomocy kleju na bazie żywic epoksydowych (jw.); powierzchnie uzupełnionych elementów wyrównać poprzez szlifowanie; trwale uszkodzone elementy odtworzyć na wzór oryginalnych.

*

Szczeliny, spękania i mniejsze ubytki powierzchniowe elementów drewnianych uzupełnić gotowymi masami na bazie chemoutwardzalnych żywic epoksydowych (np. *Araldit SV/HV*) lub poliestrowych (np. *Sintolegno*), w innym przypadku kitem imitującym drewno (np. przygotowaną samodzielnie mieszaniną włókien drzewnych i roztworu żywicy polimerowej *Paraloidu B44* lub *B72* rozpuszczonych w toluenie).

*

Brakujące lub trwale zniszczone okucia odtworzyć na wzór oryginalnych; w przypadku niezachowanych nawiązując do form i rozwiązań historycznych, adekwatnych dla konstrukcji i epoki.

*

Elementy stolarek pokryć powłoką zabezpieczającą, nawiązując do oryginalnych wykończeń; drzwi kruchty wieżowej, z uwagi na zatarcie nawarstwień opracować adekwatnie do wykończenia drzwi kruchty bocznej.

*

Elementy okien metalowych, w celu ograniczenia procesów korozji podpowłokowej, zabezpieczyć wstępnie poprzez trzykrotne nałożenie inhibitora w postaci 10 % taniny; następnie pokryć farbą antykorozyjną (*Peganox*, prod. Alcor), w kolorze zbliżonym do metalu (grafitowy).

*

Szklenie okien wykonać analogicznie jak występujące obecnie (na kit pokostowy, szkłem białym i barwnym; z wykorzystaniem zabezpieczonych elementów).

3.3.2. REKONSTRUKCIE

Brakujące lub trwale zniszczone okucia odtworzyć na wzór oryginalnych; w przypadku niezachowanych nawiązując do form i rozwiązań historycznych, adekwatnych dla epoki i konstrukcji stolarek wykorzystując na wzór zachowane detale z analogicznych egzemplarzy stolarek.

Niezachowane elementy drzwi w elewacji południowej korpusu – skrzydła zewnętrzne, brakujące fragmenty zawiasów, opaskę ościeżnicy należy odtworzyć wg zachowanych po stronie wewnętrznej; zamontować ponownie historyczne okucia zamykające – zamek, zasuwę wierzchnie.

*

W elewacjach wieży zamontować okna drewniane o skrzydłach stałych lub półstałych (w obokniu ościeżnicowym), dopasowanych indywidualnie do wielkości i kształtu otworów na podstawie szablonów, zachowując dotychczasowe podziały szczelinami krzyżowymi; oszkląć na kit, szkłem białym gładkim.

*

W przeźroczach dzwonnicy zamontować okienice drewniane o skrzydłach stałych lub półstałych (w obokniu krosnowym), żaluzjowych.

3.3.3. PRACE ZABEZPIECZAJĄCE

Elementy metalowe – okucia drzwiowe, skrzydła okien metalowych, zabezpieczyć reaktywnym podkładem antykorozyjnym np. roztworem taniny w alkoholu, a następnie warstwą wosku lub powłoką farby ze składnikiem reaktywnym- inhibitorem korozji. Np. Peganox w kolorze grafitowym (jeśli mają być ekspozowane) lub kolorze powłoki na drewnie.

*

Elementy stolarek pokryć powłoką barwną zgodnie z pierwotnym opracowaniem, określonym na podstawie badań stratygrafii nawarstwień malarskich. Zaleca się farby akrylowo-alkidowe np. Remmers HK-Lasur, w kolorze zgodnym z wynikami badań tj. S 3560-Y90R do drzwi, i analogiczny kolor impregnatu do stolarek w wieży, np. Remmers Hsl-35/M.

*

Skrzydła okien metalowych pokryć farbą reaktywną zawierającą inhibitory korozji (np. *Peganox* lub *Stal-Kor*); po wyschnięciu oszkląć analogicznie jak uprzednio.

*

Górną część ościeżnicy i skrzydła zewnętrzne drzwi w elewacji południowej korpusu zabezpieczyć przed zamakaniem dyskretną obróbką z blachy miedzianej o szerokości do 15 cm., z odpowiednio ukształtowanym spadkiem i kapinosem.

V. ANEKS - BADANIA i ODKRYWKI

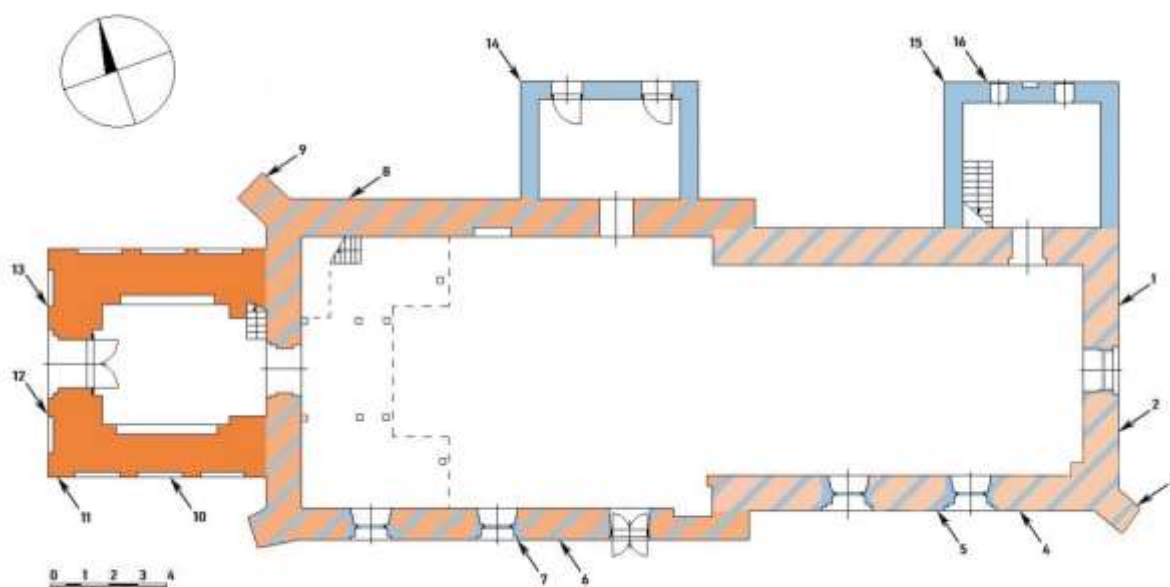
SPIS PRÓBEK

Lp.	Sygn. ⁷⁸ ;	Segment;	Elewacja;	Miejsce /element;	Rodzaj;	Datowanie;
1.	P1;	- prezbiterium;	- E; przyziemie, część N;	- lico, wątek kamienny;	- zaprawa murarska, wapienna (pierwotna);	2. poł. XIV w.;
2.	P2;	- prezbiterium;	- E; przyziemie, część S;	- lico, wątek kamienny;	- zaprawa naprawcza, wapienna (historyczna);	1856-1857 (1858);
3.	P3;	- prezbiterium;	- E; przyziemie, skraj S;	- przypora, wątek ceglany;	- zaprawa naprawcza, wapienna (historyczna);	1856-1857 (1858);
4.	P4	- prezbiterium;	- S; przyziemie, część E;	- lico, wątek kamienny;	- zaprawa murarska, wapienna (pierwotna);	2. poł. XIV w.;
5.	P5	- prezbiterium;	- S; przyziemie, część C;	- lico, wątek kamienny;	- zaprawa naprawcza, wapienna (historyczna);	1856-1857 (1858);
6.	K1;	- korpus;	- S; przyziemie, część C;	- lico, wątek kamienny;	- zaprawa murarska, wapienna (pierwotna);	2. poł. XV w.;
7.	K2;	- korpus;	- S; przyziemie, część C;	- otwór okienny, ościeże, wątek cegłany;	- zaprawa murarska, wapienna (historyczna);	1856-1857 (1858);
8.	K3;	- korpus;	- N; przyziemie, część W;	- lico, wątek kamienny;	- zaprawa murarska, wapienna (pierwotna);	2. poł. XV w.;
9.	K4;	- korpus;	- N; przyziemie, skraj W;	- lico, wątek kamienny;	- zaprawa naprawcza, wapienna (historyczna);	1856-1857 (1858);
10.	W1;	- wieża;	- S; przyziemie, część C;	- lico, wątek kamienny;	- zaprawa murarska, wapienna (pierwotna);	2. poł. XV w. /pocz. XVI w.;

⁷⁸ Zgodnie z oznaczeniem *in situ*.

11.	W2;	- wieża;	- S; przyziemie, skraj W;	- lico, wątek cegłany;	- zaprawa naprawcza, wapienna (historyczna);	1856-1857 (1858);
12.	W3;	- wieża;	- W; przyziemie, część S;	- lico, wątek cegłany;	- zaprawa murarska, wapienna (pierwotna), z pobiałą wapienną;	2. poł. XV w. /pocz. XVI w.;
13.	W4;	- wieża;	- W; przyziemie, część N;	- lico, wątek cegłany;	- zaprawa naprawcza, wapienna (historyczna);	1856-1857 (1858);
14.	Kr1;	- kruchta;	- N/W; przyziemie, naroże NW;	- lico, wątek cegłany;	- zaprawa murarska, wapienna (historyczna);	1856-1857 (1858);
15.	Z1;	- zakrystia;	- N/W; przyziemie, naroże NW;	- lico, wątek cegłany;	- zaprawa murarska, wapienna (historyczna);	1856-1857 (1858);
16.	Z2.	- zakrystia.	- N; przyziemie, część W.	- cokół, wątek kamienny.	- zaprawa murarska, wapienna (historyczna).	1856-1857 (1858).

LOKALIZACJA MIEJSC POBRANIA PRÓBEK

Galiny – kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, rzut przyziemia; rozwarstwienie chronologiczne murów i lokalizacja miejsc pobrania próbek, oprac. K. Kuczykowski, na podst. *Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego*, tzw. „biała”, *Galiny: kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP*, J. Kalicki (oprac.), 08.1998, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Olsztynie (WUOZ-O), nr 265, zał. nr 3.

DOKUMENTACJA MIEJSC POBRANIA PRÓBEK

	1-3.	<u>Prezbiterium;</u>
	1 – elewacja wschodnia, przyziemie, część północna; lico, wątek kamienny; 2 – elewacja wschodnia, przyziemie, część południowa; lico, wątek kamienny; 3 – elewacja wschodnia, część południowa; przypora, wątek ceglany.	
	4-5.	<u>Prezbiterium;</u>
	4 – elewacja południowa, przyziemie, część wschodnia; lico, wątek kamienny; 5 – elewacja południowa, przyziemie, część środkowa; lico, watek kamienny.	
	6-7.	<u>Korpus;</u>
	6 – elewacja południowa, przyziemie, część środkowa; lico, wątek kamienny; 7 – elewacja południowa, przyziemie, część środkowa; otwór okienny, ościeże, wątek ceglany.	

		8-9.	<u>Korpus;</u>
		10-13.	<u>Wieża;</u>
		14-16.	<u>Aneksy północne;</u>
			8 – część zachodnia; lico, wątek kamienny; 9 – skraj zachodni; przypora, wątek kamienny. 10 – elewacja południowa, przyziemie, część środkowa; lico, wątek kamienny; 11 – elewacja południowa, skraj zachodni; lico, wątek ceglany; 12 – elewacja zachodnia, przyziemie, część południowa; lico, wątek ceglany; 13 – elewacja zachodnia, przyziemie, część północna; lico, wątek ceglany, lico. 14 – kruchta, naroże północno-zachodnie, przyziemie; lico, wątek kamienny; 15 – zakrystia, naroże północno-zachodnie, przyziemie; lico, wątek kamienny; 16 – zakrystia, elewacja północna, część zachodnia; cokół, wątek kamienny.

ZAKRES BADAŃ

Na wstępie oceniono cechy makroskopowe zapraw i na tej podstawie podzielono je na 4 grupy. Dla każdej z grup wybrano zaprawę reprezentatywną, dla której wykonano dokumentację fotograficzną; 1) fot. próbki, 2) zbliżenie powierzchni, 3) naszlif, 4) zbliżenie powierzchni naszlifu, 5) fot. pozostałości po rozтворzeniu w 5N HCl – kruszywo, 6) zbliżenie kruszywa. Ponadto próbkę zaprawy rozтворzono w 5N HCl, określając na tej podstawie stosunek kruszywa do spoiwa, lub w przypadku zapraw zawierających spoiwo cementowe proporcje części rozpuszczalnych w HCl do części nierozpuszczalnych. Ponadto określono nasiąkliwość zapraw.

NR PRÓBK	1
----------	---

CHARAKTERYSTYKA PRÓBK: zaprawa murarska

PRÓBKA REPREZENTATYWNA

Dla grupy: pr. 1 i 4
 1 faza – 2 połowa XIV w.

FOTOGRAFIA PRÓBK

ZBLIŻENIE

FOTOGRAFIA PRZEKROJU

ZBLIŻENIE

FOTOGRAFIA KRUSZYWA

ZBLIŻENIE

PRÓBKA 1 – OPIS MAKROSKOPOWY

BARWA	beżowa
STRUKTURA	różnoziarnista, źle wyselekcjonowana pod względem frakcji; psamitowa z niewielką ilością frakcji psefitowej
TEKSTURA	porowata, bezładna
SPOISTOŚĆ	zwięzła, twarda
SPOIWO	TYP: spoiwo porowe RODZAJ: spoiwo mikrytowe, spoiwo wapienne REAKCJA Z 2M HCL: burzliwa reakcja z wydzielaniem gazu CO ₂ , przeważająca część spoiwa uległa rozтворzeniu
WYPEŁNIACZ	RODZAJ: kruszywo nieorganiczne; kwarc bezbarwny, mleczny, barwny (żółty, różowawy, zielonkawy, czarny); okruchy skał barwnych oraz białych nieprzezroczystych; drobiny węgla drzewnego; znaczna ilość drobin węglanu wapnia lub wodorotlenku wapnia o wielkości powyżej 2mm STOPIEŃ OBTOCZENIA: zróżnicowany: ziarna średnio i słabo obtoczone
STOSUNEK SPOIWA DO KRUSZYWA: 1:2	
NASIĄKLIWOŚĆ WODĄ: 14%	
WARSTWY NA POWIERZCHNI: BRAK	

NR PRÓBK	6
----------	---

PRÓBKA REPREZENTATYWNA
dla grupy: pr. 6 i 8
2 faza – połowa XV w.

CHARAKTERYSTYKA PRÓBK: zaprawa murarska

FOTOGRAFIA PRÓBK

ZBLIŻENIE

FOTOGRAFIA PRZKROJU

ZBLIŻENIE

FOTOGRAFIA KRUSZYWA

ZBLIŻENIE

PRÓBKA 6 - OPIS MAKROSKOPOWY ZAPRAWY

BARWA	beżowa
STRUKTURA	różnoziarnista, dość dobrze wyselekcjonowana pod względem frakcji; psamitowa
TEKSTURA	porowata, bezładna
SPOISTOŚĆ	zwięzła
SPOIWO	TYP: spoiwo porowe RODZAJ: spoiwo mikrytowe, spoiwo wapienne REAKCJA Z 2M HCL: burzliwa reakcja z wydzielaniem gazu CO ₂ , przeważająca część spoiwa uległa rozтворzeniu
WYPEŁNIACZ	RODZAJ: kruszywo nieorganiczne; kwarc bezbarwny, mleczny, barwy(różowawy, żółty, zielonkawy, szary, czarny); okruchy skał barwnych oraz białych nieprzezroczystych; znaczna ilość drobin węglanu wapnia lub wodorotlenku wapnia o wielkości powyżej 2mm STOPIEŃ OBTOCZENIA: ziarna dobrze, średnio i słabo obtoczone
STOSUNEK SPOIWA DO KRUSZYWA: 1:2	
NASIĄKLIWOŚĆ WODĄ: 14%	
WARSTWY NA POWIERZCHNI: BRAK	

NR PRÓBK	10
-----------------	-----------

CHARAKTERYSTYKA PRÓBK: zaprawa

PRÓBKA REPREZENTATYWNA DLA Pr. 10,12
3 faza – po 2 połowie XV w.

FOTOGRAFIA PRÓBK

ZBLIŻENIE

FOTOGRAFIA PRZEKROJU

ZBLIŻENIE

FOTOGRAFIA KRUSZYWA

ZBLIŻENIE

PRÓBKA 10 - OPIS MAKROSKOPOWY ZAPRAWY

BARWA	beżowa
STRUKTURA	struktura różnoziarnista, dość dobrze wyselekcjonowana pod względem frakcji, psamitowa
TEKSTURA	porowata, bezładna
SPOISTOŚĆ	zwięzła
SPOIWO	TYP: spoiwo porowe RODZAJ: spoiwo wapienne (pierwsza warstwa tynku) spoiwo cementowo-wapienne (wtórne warstwy tynku) REAKCJA Z 2M HCL reakcja z wydzieleniem gazu CO ₂ , spoiwo uległo rozтворzeniu
WYPEŁNIACZ	RODZAJ: kruszywo nieorganiczne; kwarc bezbarwny, mleczny, o żółtym i szarym zabarwieniu; okruchy skał; drobiny węglanu wapnia lub wodorotlenku wapnia (skupienia mikrytowe) STOPIEŃ OBTOCZENIA: ziarna średnio obtoczone
STOSUNEK SPOIWA DO KRUSZYWA 1:2	
NASIĄKLIWOŚĆ WODĄ : 12%	

NR PRÓBK	16
-----------------	-----------

PRÓBKA REPREZENTATYWNA DLA:
Pr. 2,3,5,7,9,11,13,14,15,16,
3 faza – 2 połowa XIV w.

CHARAKTERYSTYKA PRÓBK – zaprawa

FOTOGRAFIA PRÓBK

ZBLIŻENIE

FOTOGRAFIA PRZKROJU

ZBLIŻENIE

FOTOGRAFIA KRUSZYWA

ZBLIŻENIE

PRÓBKA 16 - OPIS MAKROSKOPOWY ZAPRAWY

BARWA	beżowa
STRUKTURA	różnoziarnista, źle wyselekcjonowana pod względem frakcji; psamitowo-psefitowa
TEKSTURA	porowata, bezładna
SPOISTOŚĆ	zwięzła, twarda
SPOIWO	TYP: spoiwo porowe RODZAJ: spoiwo wapienne z dodatkiem spoiwa cementowego REAKCJA Z 2M HCL: reakcja z wydzielaniem gazu CO ₂ , spoiwo częściowo uległo rozтворzeniu
WYPEŁNIACZ	RODZAJ: kruszywo nieorganiczne; kwarc bezbarwny, mleczny, barwny (żółty, różowawy); okruchy skał barwnych oraz białych nieprzezroczystych STOPIEŃ OBTOCZENIA: ziarna obtoczone oraz średnio obtoczone
STOSUNEK SPOIWA DO KRUSZYWA: brak możliwości wyznaczenia metodą chemiczną	
NASIĄKLIWOŚĆ WODĄ : 7%	
WARSTWY NA POWIERZCHNI : BRAK	

WNIOSKI DOTYCZĄCE ZAPRAW

Pobrane zaprawy podzielono na cztery grupy na podstawie cech makroskopowych. Pierwsze trzy grupy, reprezentowane przez próbki 1, 6, 10 to zaprawy wapienne. Mają zbliżony pod względem morfologii wypełniacz, w zbliżonych proporcjach do spoiwa oraz zbliżoną nasiąkliwość – pomiędzy 12-14%.

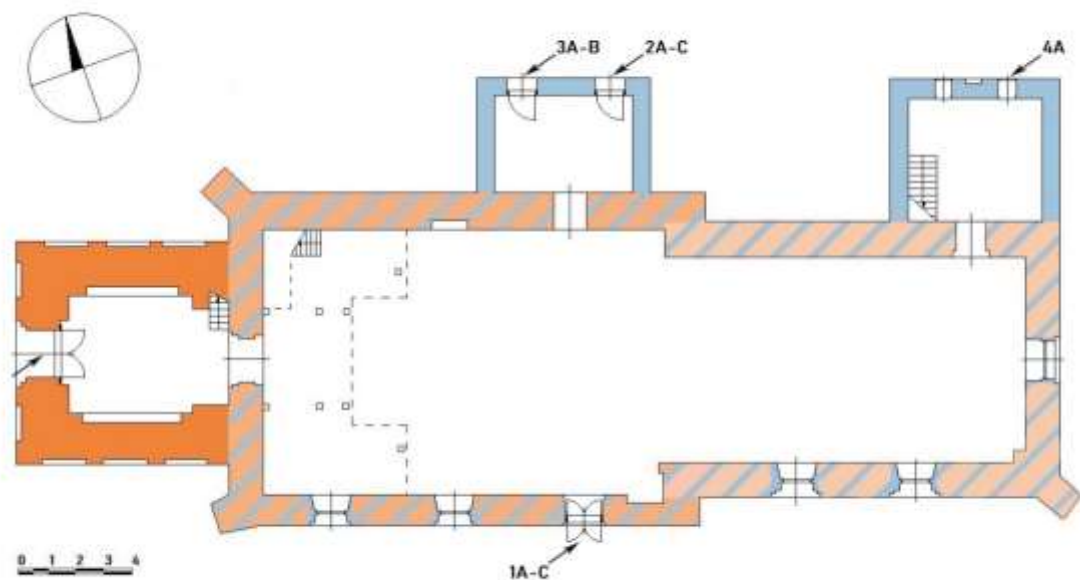
Osobną grupę stanowią zaprawy w grupie 4. Są to zaprawy przypisane do fazy z 1858. Charakteryzują się one zawartością spoiwa cementowo-wapiennego i niższą niż zaprawy wapienne nasiąkliwością – około 7-9%. Mają

ODKRYWKI STRATYGRAFICZNE

Lp.	Sygnatura ⁷⁹	Segment	Elewacja	Miejsce element	Rodzaj	Datowanie
1.	1A;	- korpus;	- S; przyziemie, skraj E;	- drzwi; ościeżnica;	- warstwy malarskie na drewnie;	<u>ok. poł. XIX w.</u> – 2. poł. XX w.
2.	1B;	- korpus;	- S; przyziemie, skraj E;	- drzwi; skrzydło wewnętrzne; ramiak;	- warstwy malarskie na drewnie;	<u>ok. poł. XIX w.</u> – 2. poł. XX w.
3.	1C;	- korpus;	- S; przyziemie, skraj E;	- drzwi; skrzydło wewnętrzne; płycina;	- warstwy malarskie na drewnie;	<u>ok. poł. XIX w.</u> – 2. poł. XX w.
4.	2A	- kruchta boczna;	- N; przyziemie, część E;	- drzwi wschodnie; ościeżnica;	- warstwy malarskie na drewnie;	<u>ok. poł. XIX w.</u> – 2. poł. XX w.
5.	2B	- kruchta boczna;	- N; przyziemie, część E;	- drzwi wschodnie; ramiak;	- warstwy malarskie na drewnie;	<u>ok. poł. XIX w.</u> – 2. poł. XX w.
6.	2C;	- kruchta boczna;	- N; przyziemie, część E;	- drzwi wschodnie; ramiak;	- warstwy malarskie na drewnie;	<u>ok. poł. XIX w.</u> – 2. poł. XX w.
7.	3A;	- kruchta boczna;	- N; przyziemie, część W;	- drzwi wschodnie; ramiak;	- warstwy malarskie na drewnie;	<u>ok. poł. XIX w.</u> – 2. poł. XX w.
8.	3B;	- kruchta boczna;	- N; przyziemie, część W;	- drzwi wschodnie; ramiak;	- warstwy malarskie na drewnie;	<u>ok. poł. XIX w.</u> – 2. poł. XX w.
9.	4A.	- zakrystia.	- N; przyziemie, część E.	- okno wschodnie; szczebliny.	- warstwy malarskie na metal.	<u>ok. poł. XIX w.</u> – 2. poł. XX w.

Elewacje: S- południowa, N- północna, W-zachodnia, E-wschodnia

⁷⁹ Zgodnie z oznaczeniem *in situ*.

Galiny – kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, rzut przyziemia; rozwarstwienie chronologiczne murów i lokalizacja odkrywek, oprac. K. Kuczykowski, na podst. *Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego*, tzw. „biała”, *Galiny: kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP*, J. Kalicki (oprac.), 08.1998, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Olsztynie (WUOZ-O), nr 265, zał. nr 3.

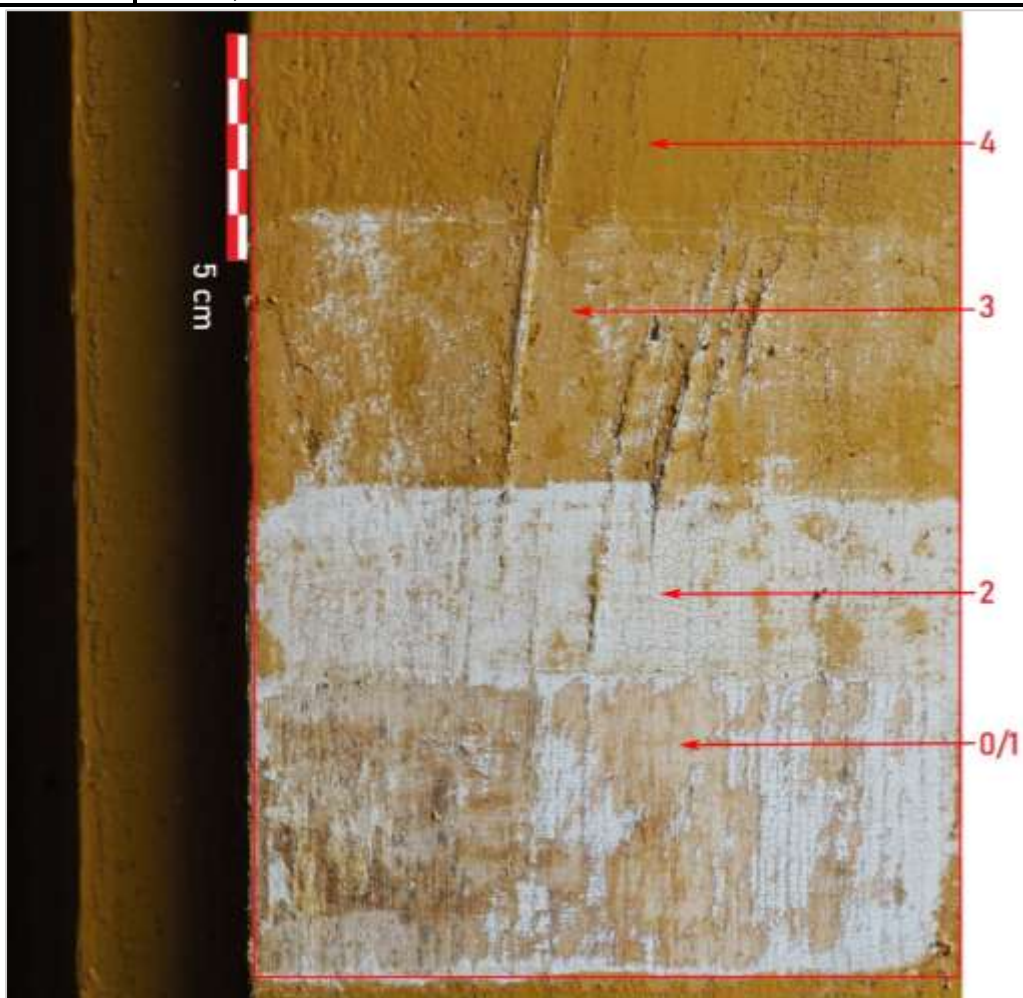
DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA – LOKALIZACJA ODKRYWEK

	1.	<u>Korpus</u> ; elewacja południowa; - drzwi;
		1A – ościeżnica; 1A – skrzydło wewnętrzne; ramiak; 1C – skrzydło wewnętrzne; płycina.

	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="845 194 962 280">2.</td><td data-bbox="962 194 1479 280"><u>Kruczta boczna</u>; elewacja północna; - drzwi wschodnie;</td></tr> <tr> <td colspan="2" data-bbox="845 280 1479 797"> 2A – ościeżnica; 2B – skrzydło; ramiak; 2C – skrzydło; ramiak. </td></tr> </table>	2.	<u>Kruczta boczna</u> ; elewacja północna; - drzwi wschodnie;	2A – ościeżnica; 2B – skrzydło; ramiak; 2C – skrzydło; ramiak.	
2.	<u>Kruczta boczna</u> ; elewacja północna; - drzwi wschodnie;				
2A – ościeżnica; 2B – skrzydło; ramiak; 2C – skrzydło; ramiak.					
	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="845 797 962 882">3.</td><td data-bbox="962 797 1479 882"><u>Kruczta boczna</u>; elewacja północna; - drzwi zachodnie;</td></tr> <tr> <td colspan="2" data-bbox="845 882 1479 1402"> 3A – ościeżnica; 3B – skrzydło; ramiak. </td></tr> </table>	3.	<u>Kruczta boczna</u> ; elewacja północna; - drzwi zachodnie;	3A – ościeżnica; 3B – skrzydło; ramiak.	
3.	<u>Kruczta boczna</u> ; elewacja północna; - drzwi zachodnie;				
3A – ościeżnica; 3B – skrzydło; ramiak.					
	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="845 1402 962 1487">4.</td><td data-bbox="962 1402 1479 1487"><u>Zakrystia</u>; elewacja północna; - okno wschodnie;</td></tr> <tr> <td colspan="2" data-bbox="845 1487 1479 2002"> 4A – szczebliny. </td></tr> </table>	4.	<u>Zakrystia</u> ; elewacja północna; - okno wschodnie;	4A – szczebliny.	
4.	<u>Zakrystia</u> ; elewacja północna; - okno wschodnie;				
4A – szczebliny.					

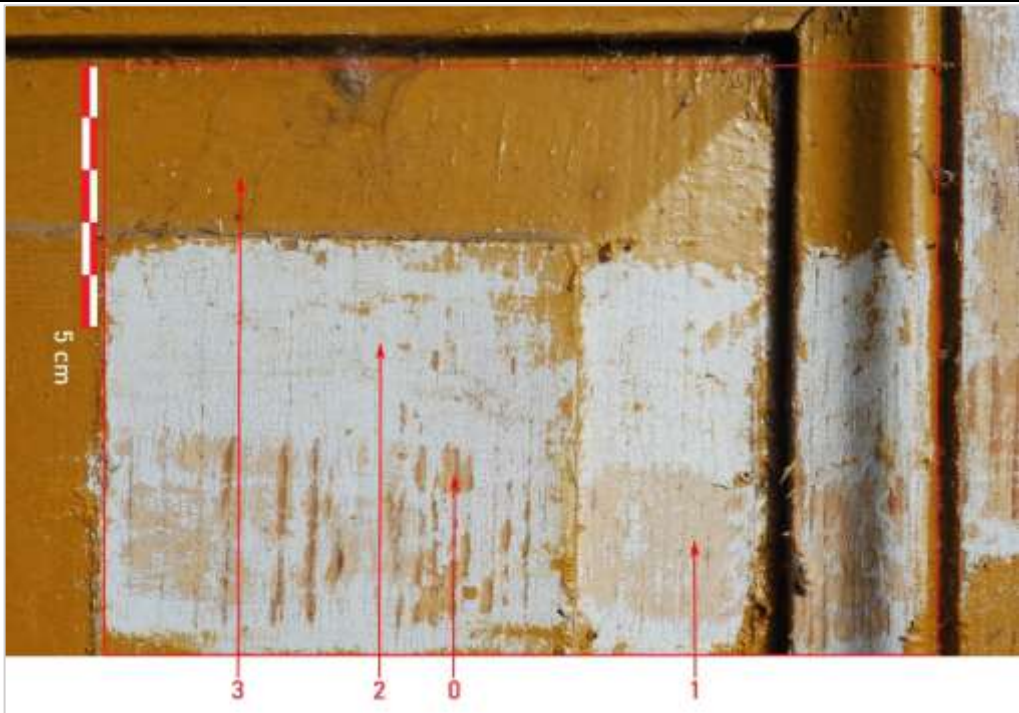
DOKUMENTACJA I INTERPRETACJA ODKRYWEK

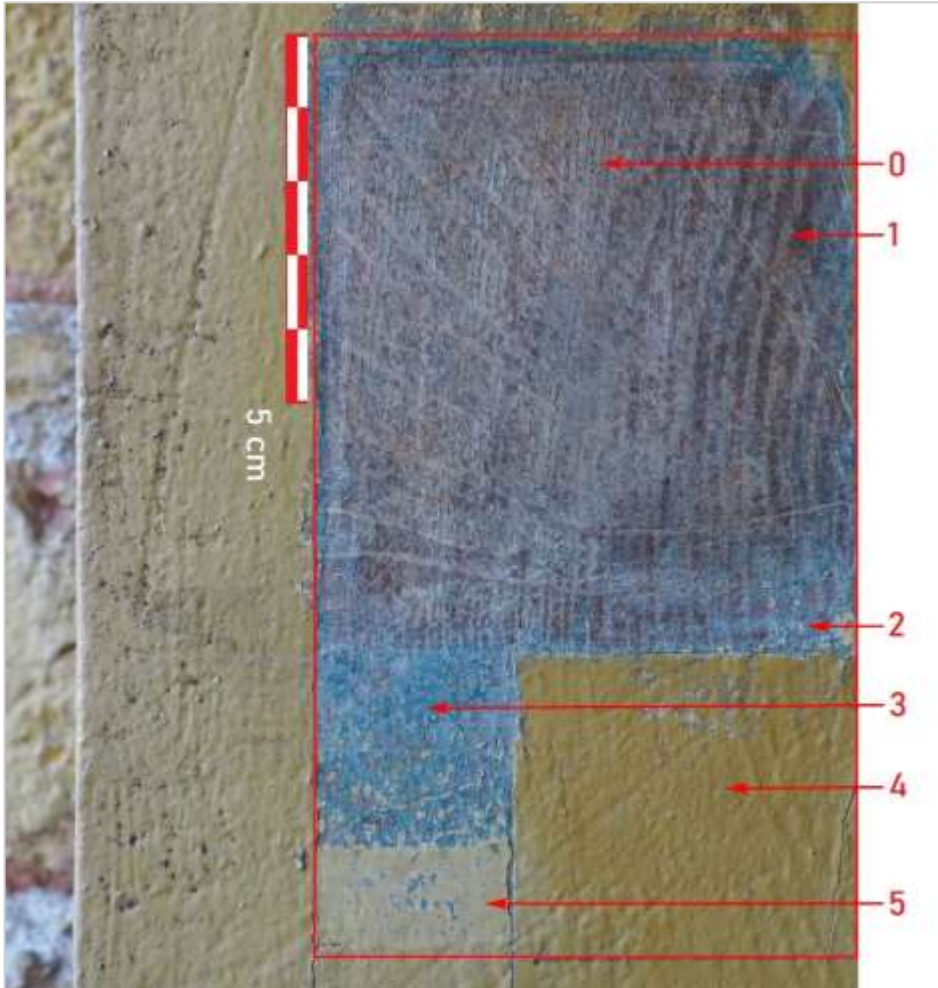
1. **1A** Korpus; elewacja południowa;
- drzwi; ościeżnica.

STRATYGRAFIA

Lp.	Przedstawienie graficzne;	Opis;	Uwagi/datowanie;
4.		- powłoka malarska, żółto-brązowa, kryjąca;	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
3.		- powłoka malarska, żółto-beżowa, kryjąca;	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
2.		- powłoka malarska, biało-kremowa, kryjąca;	- warstwa historyczna; jednorodna, o znacznej grubości;
1.		- powłoka malarska, różowo-beżowa („cielista”), kryjąca;	- warstwa pierwotna (?); pierwsza warstwa, zachowana szczątkowo;
(0).		- drewno;	- podłoże pierwotne [ok. poł. XIX w.];

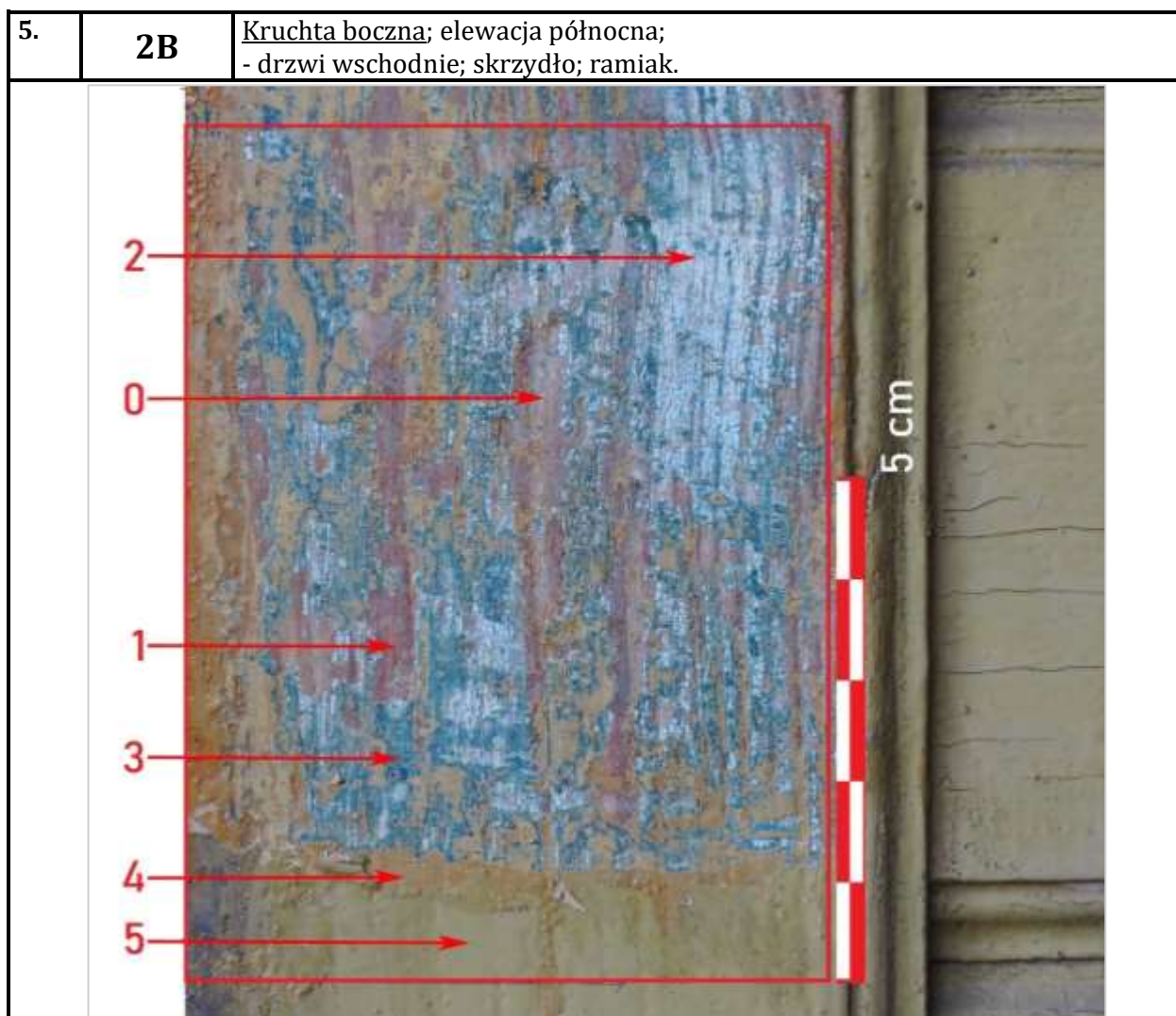
2.	1B	<u>Korpus</u> ; elewacja południowa; - drzwi; skrzydło wewnętrzne; ramiak.	
			
STRATYGRAFIA			
Lp.	Przedstawienie graficzne;	Opis;	Uwagi;
3.		- powłoka malarska, żółto-brązowa, kryjąca;	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
2.		- powłoka malarska, białą-kremowa, kryjąca;	- warstwa historyczna; jednorodna, o znacznej grubości;
1.		- powłoka malarska, różowo-beżowa („cielista”), kryjąca;	- warstwa pierwotna (?); pierwsza zachowana warstwa;
(0).		- drewno;	- podłoże pierwotne [ok. poł. XIX w.];

3.	1C	<u>Korpus</u> ; elewacja południowa; - drzwi; skrzydło wewnętrzne; płycina (lustro i obramienie).	
			
STRATYGRAFIA			
Lp.	Przedstawienie graficzne;	Opis;	Uwagi;
3.		- powłoka malarska, żółto-brązowa, kryjąca;	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
2.		- powłoka malarska, białą-kremowa, kryjąca;	- warstwa historyczna; jednorodna, o znacznej grubości;
1.		- powłoka malarska, różowo-beżowa („cielista”), kryjąca;	- warstwa pierwotna (?); pierwsza zachowana warstwa;
(0).		- drewno;	- podłoże pierwotne [ok. poł. XIX w.];

4.	2A	Kruchta boczna; elewacja północna; - drzwi wschodnie; ościeżnica.
		

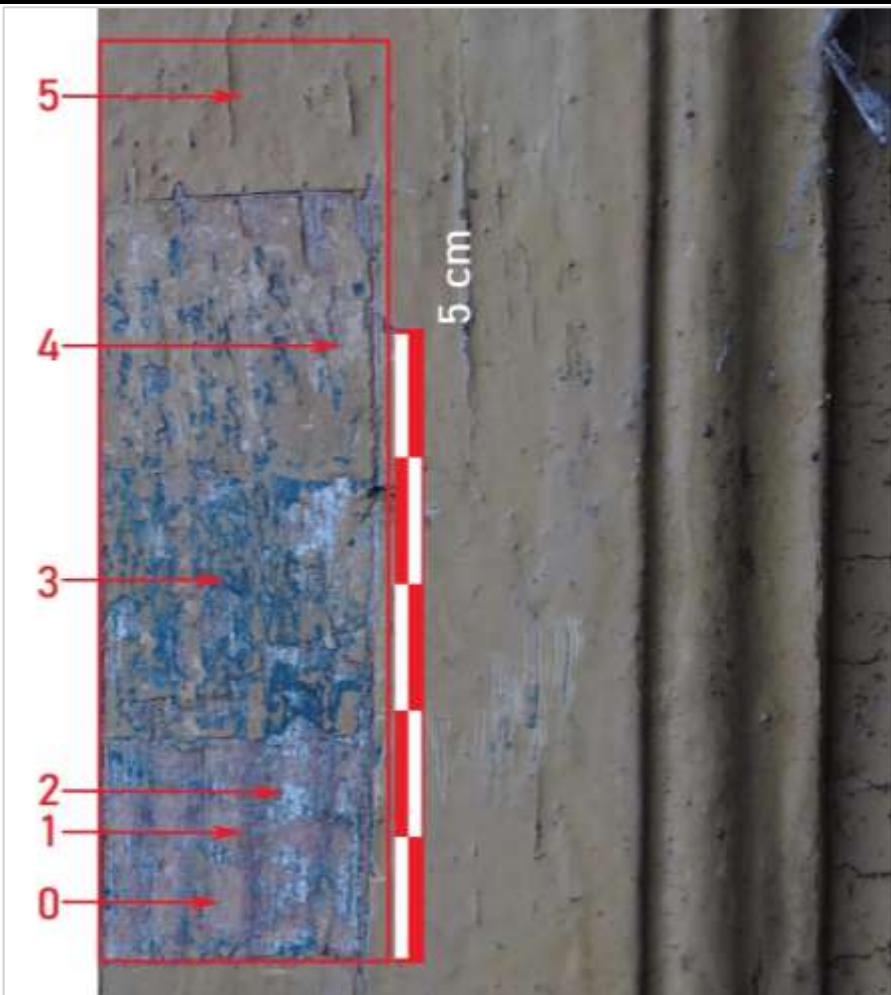
STRATYGRAFIA

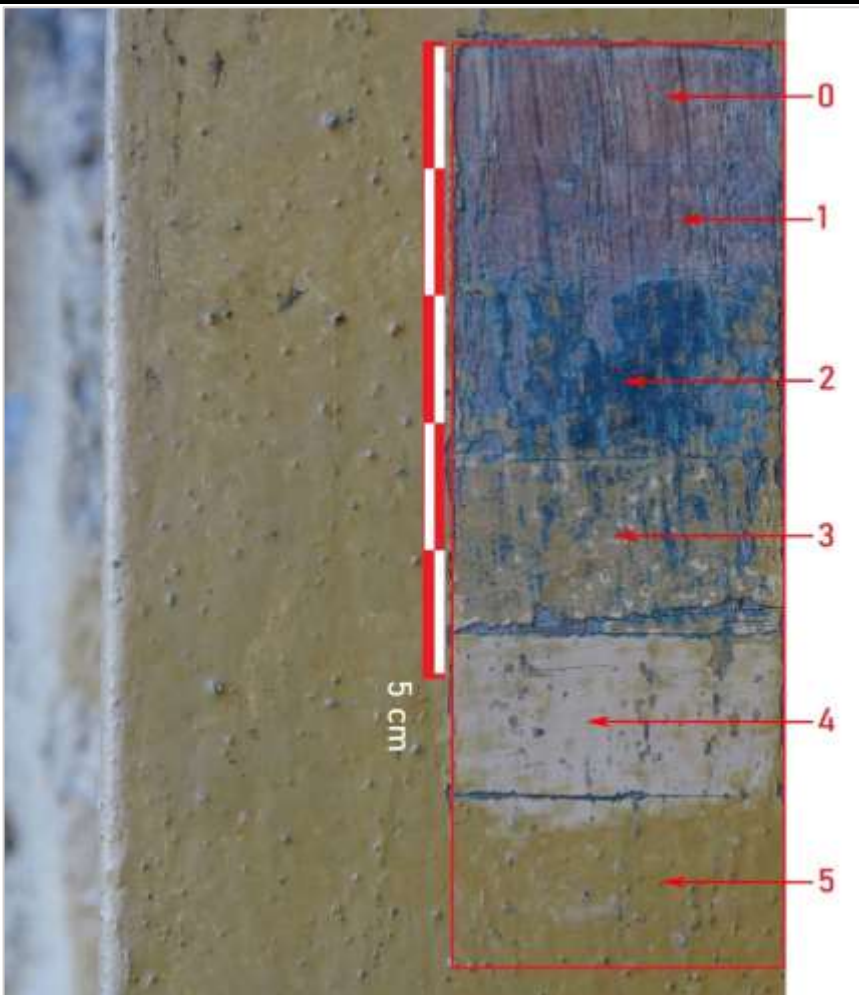
Lp.	Przedstawienie graficzne;	Opis;	Uwagi;
5.		- powłoka malarska, jasno-zielona („oliwkowa”), kryjąca;	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
4.		- powłoka malarska, zielono-ugrowa, kryjąca;	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
3.		- powłoka malarska, zielono-niebieska, kryjąca;	- warstwa historyczna; jednorodna;
2.		- powłoka malarska, biała, kryjąca;	- warstwa historyczna; zachowana szczątkowo;
1.		- powłoka malarska, brązowo-bordowa, kryjąca;	- warstwa pierwotna; pierwsza warstwa, wytarta;
(0).		- drewno;	- podłoże pierwotne [ok. poł. XIX w.];

STRATYGRAFIA

Lp.	Przedstawienie graficzne;	Opis;	Uwagi;
5.		- powłoka malarska, jasno-zielona („oliwkowa”);	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
4.		- powłoka malarska, zielono-ugrowa, kryjąca;	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
3.		- powłoka malarska, zielono-niebieska, kryjąca;	- warstwa historyczna; jednorodna;
2.		- powłoka malarska, biała, kryjąca;	- warstwa historyczna; zachowana szczątkowo;
1.		- powłoka malarska, brązowo-bordowa, kryjąca;	- warstwa pierwotna; pierwsza warstwa, wytarta;
(0).		- drewno;	- podłoże pierwotne [ok. poł. XIX w.];

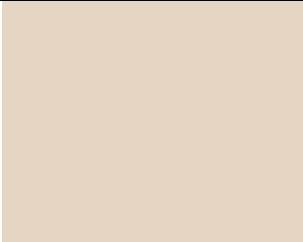
6.	2C	Kruchta boczna; elewacja północna; - drzwi wschodnie; skrzydło; ramiak.	
			
STRATYGRAFIA			
Lp.	Przedstawienie graficzne;	Opis;	Uwagi;
5.		- powłoka malarska, jasno-zielona („oliwkowa”);	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
4.		- powłoka malarska, zielono-ugrowa, kryjąca;	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
3.		- powłoka malarska, zielono-niebieska, kryjąca;	- warstwa historyczna; jednorodna;
2.		- powłoka malarska, biała, kryjąca;	- warstwa historyczna; zachowana szczątkowo;
1.		- powłoka malarska, brązowo-bordowa, kryjąca;	- warstwa pierwotna; pierwsza warstwa, silnie wytarta;
(0).		- drewno;	- podłoże pierwotne [ok. poł. XIX w.];

7.	3A	Kruchta boczna; elewacja północna; - drzwi zachodnie; ościeżnica.	
			
STRATYGRAFIA			
Lp.	Przedstawienie graficzne;	Opis;	Uwagi;
5.		- powłoka malarska, jasno-zielona („oliwkowa”);	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
4.		- powłoka malarska, beżowa, kryjąca;	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
3.		- powłoka malarska, zielono-ugrowa, kryjąca;	- warstwa historyczna; jednorodna;
2.		- powłoka malarska, zielono-niebieska, kryjąca;	- warstwa pierwotna (ok. poł. XIV w.); jednorodna, kryjąca.
1.		- powłoka malarska, brązowo-bordowa, kryjąca;	- warstwa pierwotna; pierwsza warstwa, silnie wytarta;
(0).		- drewno;	- podłoże pierwotne [ok. poł. XIX w.];

8.	3B	Kruchta boczna; elewacja północna; - drzwi zachodnie; skrzydło; ramiak.	
STRATYGRAFIA			
Lp.	Przedstawienie graficzne;	Opis;	Uwagi;
5.		- powłoka malarska, jasno-zielona („oliwkowa”);	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
4.		- powłoka malarska, beżowa, kryjąca;	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
3.		- powłoka malarska, zielono-niebieska, kryjąca;	- warstwa historyczna; jednorodna;
2.		- powłoka malarska, biała, kryjąca;	- warstwa historyczna, zachowana szczątkowo;
1.		- powłoka malarska, brązowo-bordowa, kryjąca;	- warstwa pierwotna; pierwsza warstwa, silnie wytarta;
(0).		- drewno;	- podłoże pierwotne [ok. poł. XIX w.];

9.	4A	4. <u>Zakrystia</u> ; elewacja północna; - okno wschodnie; szczeliny.	
			
STRATYGRAFIA			
Lp.	Przedstawienie graficzne;	Opis;	Uwagi;
2.		- powłoka malarska, szara, kryjąca;	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
1.		- powłoka malarska, żółta, kryjąca;	- warstwa współczesna [2. poł. XX w.];
(0).		- metal;	- podłoże pierwotne, silnie skorodowane [ok. poł. XIX w.];

WNIOSKI DOTYCZĄCE KOLORYSTYKI STOLARKI

Nr drzwi;	kolorystyka oryginalna;	kolorystyka historyczna I;	kolorystyka historyczna II;
D-1	 S 0502-Y50R	- biały;	—
D-2	 S 3560-Y90R	- biały;	 S 3040-B20G
D-3	 S 3560-Y90R	- biały;	 S 3040-B20G